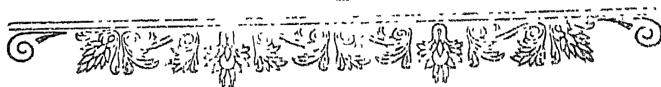
శ్రీనాథుని పద్యరత్నములు

శ్రీనాథకృత గ్రంథములగు శృంగార నైషధము, కాశీఖండము,
భీమఖండము, హరవిలాసము, శివరాత్రి మహాత్మ్యము,
క్రీడాభిరామము, చాటువులు మున్నగు గ్రంథముల
నుండి యేర్చి కూర్చిన పద్య రత్నములు.

సంగ్రహీతము
మద్దూరి శ్రీరామమూర్తి కవి.

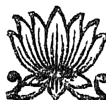
ప్రకాశకులు
యస్. అప్పలస్వామి అండ్ సన్సు,
పబ్లిషర్సు అండ్ బుక్ సెల్లర్సు,
రాజమండ్రి.

1948

కాపీరైటు] వెల 1-0-0

విషయసూచిక

పీఠిక

కవిసార్వభౌమ బిరుదాంకితుఁడు శ్రీనాథ కవిపుంగవుఁడు పదిహేనవ శతాబ్దాదిని యుండెను. ఇతఁడు తన హరవిలాసములో కృతిభర్త దన్నీరీతిగా దన్ను కావ్య మొక్కటి రచించి తన కంకితము సేయవలసినదిగా గోరి యున్నట్లు జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. కమల నాభుని పౌత్రు ♦ కవితా మహారాజ్య
భద్రాసనా రూఢు ♦ పరమ పుణ్యుఁ
బౌత్రు నాపస్తంబ ♦ సూత్రు భారద్వాజ
గోత్రు సజ్జన మిత్రు ♦ గులపవిత్రు
భీమాంబికా మార ♦ యామాత్య నందను
నఖిల పురాణ వి ♦ ద్యా ప్రవీణు
నధ్వర్యు వేద శా ♦ ఖా తిథి నిష్ణాతు
నంధ్ర భాషానేష ♦ దాబ్జభవుని
నుభయ భాషా కవిత్వ ప్ర ♦ యోగ కుశలు
బాల సఖు గారవించి తా ♦ త్పర్య మొప్ప
నవని దేవయ త్రిపురారి ♦ యతిరాజు
హిత మిత్రోక్తులు వెలయుంగ ♦ నిట్టులనియె.

గీ. ఆగమ జ్ఞాన నిధివి త । త్త్వార్థఖనివి
బహు పురాణజ్ఞుఁడవు శుభ । భవ్యమతివి
బాలసఖుఁడవు శైవ ప్ర । బంధ మొకటి
యవధరింపుము నాపేర । నంకితముగ.

పై పద్యముల వలన నీతఁడు ఆపస్తంభ సూత్రుఁడనియు, భారద్వాజ గోత్రుఁడనియు, భీమాంబా మారయామాత్యులకు పుత్రుఁ

డనియు నీతని తాత కమలనాభామాత్యుఁడనియు తెలియుచున్నది. ఈతని భీమఖండములోని యీ క్రింది పద్యముల వలన నీతడు పాక నాటి నియోగి బ్రాహ్మణ వంశీయుఁడనుట విదిత మగుచున్నది.

పాకనాటి వాఁడవు । బాంధవుఁడవు
కమలనాభుని మనుమఁడ । వమలమతివి.

ఈతఁడు తన గ్రంథములలో నెందును తన తండ్రి యొక్క పాండిత్య మెట్టిదో తెలిపి యుండలేదు కాని భీమేశ్వర పురాణములో

మ. కనకక్ష్మాధర ధీర వారధి తటీ ♦ కాల్పట్టణా ధీశ్వరుఁ
ఘనునిఁ బద్మపురాణ సంగ్రహ కళా ♦ కావ్యప్రబంధాధిపుఁ
వినమత్కాకతి సార్వభౌముఁ గవితా ♦ విద్యాధు[illegible]
యనుగుందాతఁబ్రదాత శ్రీకమలనా ♦ భామాత్యచూడామణిఁ.

అని తన తాతయగు కమల నాభామాత్యుని గూర్చి వ్రాసి యున్నాడు ఇంతేగాక తన తాతయగు కమల నాభామాత్యుడు కాల్పట్టణా ధీశుడయి యుండెనని కూడ వ్రాసి యుండుటచే నీతడు కూడ యా పట్టణముననే యుండి యుండవచ్చునని తలంచుటకు నవకాశము గలుగు చున్నది. కాని సముద్రతీరమున నున్న కాల్పట్టణ మేదియో నిర్ణయించుటకు దగిన యాధారములు గాన్పింపవు.

ఈతని జనన కాలమును గూర్చి పెక్కురు విమర్శకులు పెక్కు విధములుగా వ్రాసి యుండిరి. కొందరీతడు 1375 సం॥ ప్రాంతమున జన్మించి 1430 ప్రాంతము వరకు జీవించియుండెనని నిర్ణయించు చున్నారు.

ఈతఁడు హర విలాసములో

చ. హరి హర రాఫిరోజి స ♦ హానురతానగజాది సాదిభూ
వరులు నిజప్రభావ మభివర్ణన ♦ సేయ గుమార గిర్య ధీ

శ్వరుని వసంత వైభవము సర్వము ♦ నొక్కఁడ నిర్వహించుమా
తిరుమల నాథసెట్టికి ధీగుణ ♦ భట్టికిని నెవ్వఁడీడగున్.

అని తిరుమల నాథుని గూర్చి వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ తిరుమల నాథుఁడు హరవిలాస కృతిభర్తయైన తిప్పయ సెట్టికి సోదరుఁడై యున్నాఁడు. కావున హరవిలాసము సుమారు 1400 సం॥ ప్రాంతమున రచింపబడి యుండవచ్చునని తలంప వలసి యున్నది. మరియు నీతఁడు పదునాల్గవశతాబ్దాంత్యమును జన్మించి యుండునని తలంచుటకు గూడ పై పద్యమొక యాధార మగుచున్నది.

(ఈతని జనన కాలమును గూర్చియు జనన ప్రదేశమును గూర్చియు పలువురు వాదోప వాదములను సలిపి యున్నారు. నేటికిని విమర్శకులా విషయములను గూర్చి వాదోప వాదములను జరుప సంసిద్ధులై యున్నారు. కాన వాదములకొక్క నమస్కారము) ఇంక నీతఁడు రచించిన గ్రంథము లేవి? యను విషయమును గూర్చి యాలోచింతము. ఈతఁడు కాశీఖండము యొక్క యవతారిక యందు దాను రచించిన గ్రంథములను గూర్చి యిట్లు పేర్కొని యున్నాఁడు.

సీ. చిన్నారి పొన్నారి ♦ చిరుత ప్రాయము నాఁడు
రచియించితి మరుత్త ♦ రాట్చరిత్ర
నూనూఁగు మీసాల ♦ నూత్న యౌవనమున
శాలివాహన సప్త ♦ శతి నుడివితి
సంతరించితి నిండు ♦ జవ్వనంబున యందు
హర్షనైషధ కావ్య ♦ మాంధ్ర భాష
ప్రౌఢ నిర్భర వయః ♦ పరిపాకమున గొని
యాడితి భీమనా ♦ యకుని మహిమ

గీ. ప్రాయమింతకు మిగుల నై ♦ వాల కుండ
గాశికా ఖండమను మహా ♦ గ్రంథమేను
దెనుగు చేసెఁ గర్ణాట ♦ దేశ కటక
పద్మ వనహేళి శ్రీనాథ ♦ భట్టసు కవి.

ఈతడీ పద్యమున పేర్కొనిన గ్రంథములు, మరుత్తరాట్చరిత్ర శాశీఖండము ఈగ్రంథములనే గాక మఱికొన్ని గ్రంథములను గూడ రచించి సింగనామాత్యుని యన్నయగు ప్రగడయ్యాకు నంకితమిచ్చి యున్నాడని యీక్రింది పద్యమువలన దెలియవచ్చుచున్నది.

క. జగము నుతింపఁ జెప్పితి
ప్రెగడయ్యకు నాయనుంగు ♦ పెద్దలఁ గృతుల్
నిగమార్థ సార సంగ్రహ
మగునా యారాధ్య చరిత మాదిగఁ బెక్కుల్.

పై గ్రంథములనే గాక యీతఁడు హరవిలాసము, శివరాత్రి మాహాత్మ్యముఁ పల్నాటి వీరచరిత్రమువున్నగు వానిని రచించియుండెను. మరియు నీతఁడే క్రీడాభిరామ మనుగ్రంథమునుగూడ రచించి వినుకొండ వల్లభామాత్యు కృతికర్తను గావించెనని ప్రతీతి గలదు. రతిశాభిలాష మను నొక చిన్నహొత్తము గూడ శ్రీనాథ విరచితమని పెట్టిలక్ష్మీ నరశింహముగారు ప్రకటించి యున్నారు.

ఈతఁడు బాల్యమునుండియు గ్రంథములనురచించియాగ్రంథముల నెవ్వరికో యంకిత మొసఁగి యాతడొసంగిన బహుమానముతో జీవ యాత్ర సాగించువాడైనట్లు జూపట్టుచున్నది. ఈతడు తన కృతుల నితరుల కంకిత మొసఁగుటయే గాక తనకు బావమరిదియగు బమ్మెర పోతనామాత్యుని గూడ భాగవత మేనరపాలునకో యంకిత మీయ వలసినదని ప్రోత్సహించినట్లు వాడుక.

క. కమ్మని గ్రంథం బొక్కటి
యిమ్మగనే నృపతికైన కృతి యిచ్చినచో
గొమ్మని యియ్యరె వియ్యా
రిమ్మహి దున్నంగనేల ? యిట్టి మహాత్ముల్.

ఈ విధమున పోతనామాత్యునకును యీతనికిని జాలవరకు ప్రసంగము జరిగినట్లును కట్టకడపట పోతన తన భాగవతమును నరాంకితము జేయకుండె ననియు ననుశ్రుతముగా వచ్చు కథల వలన దెలియవచ్చు చున్నది. ఈ కథల నెరుంగగోరువారు నాచే రచింప బడిన శ్రీనాథకవి చరిత్రమును దిలకింప వలయును.

ఈతఁడు తన పాండిత్య ప్రకర్ష చేనప్పటిలో మిగుల నుచ్చస్థితిలో నున్న కొండవీఁడు రాజమహేంద్రవరము పరిపాలించెడి రెడ్డివంశ రాజుల యాస్థాన కవియై రెడ్డి భూపాలురకును, భూపాలుని యాస్థానమందలి మంత్రులకును యంకిత మొసంగియుండెను. ఈ క్రింద నీతఁడు రచించిన గ్రంథములలో నేది యెవ్వని కంకితము జేయబడినదో దెలియఁజేయు చున్నాను.

గ్రంథము	కృతిభర్త
నైషధము	మామిడి సింగన్న
భీమఖండము	బెండపూడి యన్నయ
కాశీఖండము	వీరభద్రారెడ్డి
హరవిలాసము	తిప్పయశెట్టి
శివరాత్రి మాహాత్మ్యము	
ఆరాధ్యచరిత్ర	ప్రెగడయ్యకు
మరుత్తరాట్చరిత్ర	ఈగ్రంథమిపుడు నామమాత్రావశిష్టమై యున్నది.
శాలివాహన సప్తశతి	డిటో

ఈతఁడు రెడ్డిప్రభుత్వము అస్తవ్యస్తమైన పిదప నుండియు ... సాటిలేని గౌరవము తోడను, సింహాసనముల తోడను పేరుప్రఖ్యాతుల నార్జించుచుండువాఁడు. మరియు నీతఁడు వీరభద్రారెడ్డి మున్నగు వారలచే ... సింహాచలము, శ్రీరంగము మున్నగు పుణ్యస్థలములను సందర్శించి నేగి యుండెను. ఈ విషయ మాతఁడు జెప్పిన చాటువుల వలన నిట్టి యిట్టి గోచరించును. ఈతని చాటువులలో నెక్కుడు పద్యములు పలనాటిసీమను గూర్చి చెప్పినవై యుండుటచే నీతఁడు తరచు నాపలనాటిసీమ కరుగుచుండు వాఁడని తలంప వలసి యున్నది. (ఈతఁడు పలనాటిసీమపై జెప్పిన పద్యములన్నియును గ్రంథాంతమున నీయఁబడెను.)

ఈతఁడు తానెంతటి భోగముల నొంది యుండెనో యీ క్రింది పద్యముల వలన దెల్లమగుచున్నది.

సీ. దీనార టంకాల ◊ తీర్థ మాడించితి
 దక్షిణాధీశు ము ◊ త్యాల శాల
పలుకు తోడయి నాంధ్ర ◊ భాషా మహాకావ్య
 నైషధ గ్రంథ సం ◊ దర్భమునకు
బగుల గొట్టించి తు ◊ ద్భట వివాద ప్రౌఢి
 గౌడడిండిమ భట్టు ◊ కంచుఢక్క
చంద్రభూషణ క్రియా ◊ శక్తి రాయల యొద్ద
 బాదు కొల్పితి సార్వ ◊ భౌము బిరుదు

గీ. మెటుల మెప్పించెదో నన్ను ◊ నింక మీఁద
రావుసింగ మహీపాలు ◊ దీపశాలు
నిండు కొలువున నెలకొని ◊ యుండి నీవు
సరస సద్గుణ నికురంబ ◊ శారదాంబ.

సీ. కాశికా విశ్వేశు ◊ గలిసె వీరారెడ్డి
రత్నాంబరములే ◊ రాయ డిచ్చు
రంభ గూడె తెనుంగు ◊ రాయ రాహుత్తుండు
కస్తూరికే రాజు ◊ ప్రస్తుతింతు
స్వర్గస్థుడయ్యె వి ◊ స్సన మంత్రి మఱి హేమ
పాత్రాన్న మెవ్వని ◊ పంక్తి గలుగు
కైలాస గిరిపండె ◊ మైలారు విభుడేగ
దిన వెచ్చమే రాజు ◊ తీర్పగలడు
భాస్కరుడు మున్నె దేవుని ◊ పాలిగలిగె
కలియుగంబున నిక నుండ ◊ కష్టమనుచు
ద్విజ కవివరు గుండె ఘుల్లు ◊ దిగ్గురనగ
నరుగుచున్నాడు శ్రీనాథు ◊ డమర పురికి.

కర్ణాట దేశాధీశ్వరుండగు తెనుంగు రాయుండు యాతనికి కస్తూరి మున్నగు సుగంధ ద్రవ్యములను ధనమును యొసంగి యాదరించు చుండు వాడనుట కీ పద్యములు నిదర్శనములుగా నున్నవి.

[illegible] స్ఫాటిక రత్న ఘటిత మంచి ◊ ద్రాక్షిప్త కల్యాణ ఘుం
టా టంగార విలుంఠ లుంఠిత మహా ◊ స్మర్తాహిత క్షోణిభృ
త్కోటీరాంకిత కుంభి నీదరస ము ◊ త్కూటాట విఘ్నాట క
ర్ణాటాంధ్రాధిప సాంప రాయుని ◊ దెలుంగా నీకు బ్రహ్మాయువౌ.

శా. అత్యాశ్చర్యంబుగ సాంపరాయుని ◊ తెలుంగా ధీర కస్తూరికా
బిక్షా దానము సేయరా సుకవి రా ◊ డ్బృందారక శ్రేణికిం
ద్రాక్షారామ చళుక్య భీమవర గం ◊ ధర్వాప్సరో భామినీ
వక్షోజద్వయ కుంభి కుంభములపై ◊ వాసించు తద్వాసనల్.

మరియు నీతఁడు కర్ణాటాధీశ్వరుండైన ప్రౌఢ దేవరాయలను సందర్శింప నేగిన సందర్భములో నీతఁడు రాయల యొద్దకు పంపిన పద్యము గూడ నీతని పాండిత్య ప్రకర్ష మెట్టిదో తెలుపు చున్నది.

సీ. డంబు సూపి ధరా త ◆ లంబుపై దిరుగాడు
    కవి మీఁద నేగాని ◆ కవచ మేయ
దుష్ప్రయోగంబుల ◆ దొరకొని చెప్పెడు
    కవి శిరస్సున గాని ◆ కాలు సాప
సంగీత సాహిత్య ◆ సరస విద్యలు చేర్చు
    కవుల బొమ్మలు గాని ◆ కాల్చి విడువ
చదివి చెప్పగ నేర్చి ◆ సభయందు విలసిల్లు
    కవినోరు గాని వ్ర ◆ క్కలుగ దన్న
దంట కవులకు బలువైన ◆ యింటి మగఁడ
కవుల వాదంబు విన వేడ్క ◆ గల్గెనేని
నన్ను బిలిపింపు మాస్థాన ◆ సన్నిధికిని
లక్షణోపేంద్ర ప్రౌఢ రా ◆ యక్షితీంద్ర.

ప్రౌఢ రాయలను సందర్శింప నేగి యాతనిని మెప్పించి యాతని కిట్లనియెను.

మ. జననాథోత్తమ దేవరాయ నృపతీ ◆ చక్రేశ శ్రీవత్సలాం
    ఛన సంకాశ మహా ప్రభావ హరి ◆ దీక్షా దక్ష నాబాహుటీకికా
    నృప స్తోత్ర సముద్భవంబయిన వా ◆ గ్దోషంబు శాంతంబుగా
    గనక స్నానము చేసి కాక పొగడం ◆ గా శక్యమే దేవరన్.

శ్రీనాథుఁడు కోరినట్టుగా ప్రౌఢ దేవరాయల సభయందు కనక స్నానము జరిగినది. అందులకు సంతసించి శ్రీనాథుడీ క్రింది పద్యమును చెప్పి యుండెను.

శా. జోటీభారతి యొక్కటిన్ మెఱయుమీ ◊ చోద్యంబుగా నేను
కర్ణాటాధీశ్వరు ప్రౌఢదేవనృపతిన్ ◊ నాశీర ధాటీ చమూ
కోటీ ఘోటక ధట్టికా ఘుటఘటా ◊ ఘట్టాక సంఘట్టన
స్ఫాటీ ధూత ధరా జపుష్పలికి తాం ◊ భాటీకఁ బ్రవేశించెదన్.

శ్రీనాథుని శీలము

శ్రీనాథుడు దన స్వానుభవముల నన్నిటికి లోకమునకు జక్కఁగా జాటి యున్నాఁడనుట కీ క్రిందిపద్యములు నిదర్శనములుగా నున్నవి.

శా. కుల్లా యుంచితి గోకజుట్టితి మహా ◊ కూర్పాసముం దొడ్గితిన్
వెల్లుల్లిందిల పిష్టమున్ మెసవితిన్ ◊ విశ్వస్త వడ్డింపగాఁ
జల్లా యంబలి ద్రావితిన్ రుచుల దో ◊ సంబంచు బోనాడితిన్
తల్లీ కన్నడ రాజ్యలక్ష్మి దయ లే ◊ దా నేను శ్రీనాథుడన్.

ఉ. ఫుల్ల సరోజ నేత్రి యల ◊ పూతన చన్నుల చేదు ద్రావి నా
డల్ల దవాగ్ని మ్రింగితి న ◊ టంచును నిక్కెద వేల తింత్రిణీ
పల్లవ యుక్తమై యుడుకు ◊ బచ్చలి శాకము జొన్నకూటితో
మెల్లన యొక్క ముద్ద దిగ ◊ మ్రింగుము నీపస కాననయ్యెడున్.

మ. కవితల్ సెప్పిన పాడ నేర్చిన వృథా ◊ కష్టంబెయీ భోగవుం
జవరాండ్రే కద భాగ్యశాలినులు పుం ◊ వం బేల పోకార్చినా
నవనంగా సొగసిచ్చి మేల్ యువతి వే ◊ షంబిచ్చి పుట్టింతుతే
నెవరుం మెచ్చి ధనంబులిచ్చెదరుగా ◊ దే పాపపుం దైవమా.

ఈతఁడు తన యనుభవములను గూర్చి చెప్పుట కిష్టపడి పద్య రూపమున జెప్పియుండెను. అందుల కీక్రింది పద్యములు నిదర్శనము.

క. గరళము మింగితి నంచుఁ
బర హార గర్వింప బోకు ◆ పో పో పో నీ
బిరుదింక గాన నయ్యెడి
మెరసెడి కేనాటి జొన్న ◆ మెతుకులు దినుమా.

చ. గొరియల మేకపోతులను ◆ గొమ్ము పొట్ళ్ళను గావు గొనుచు నీ
వరయఁగ సందెకాడ దగ ◆ వత్తువటంచు వేచి చిరంబు
వరమిడి పోయినట్టి తిల ◆ ఘాతకురాలి సదీయ........
పెరుకగ లేవు నీవునొక ◆ భీకరమూర్తివై కాళి కేశ్వరీ.

ఉ. మూతిని ముట్టగా వెరతు ◆ ముద్దకు ముద్దకు కూటి లోపలన్
బాతిక పాలు సైకతము ◆ పచ్చడి కొంచము నూదిరంత్యముల్
ముతె మటన్న లేదుమరి ◆ సున్నము కన్నను సుతినన్నవిూ
రాతిరి భోజనము ◆ రాత్రికినైనను వద్దు దైవమా.

ఆ. వె. పూర్వమందు విషము ◆ పుచ్చుకొన్నానని
గర్వపడిద వేల ◆ కాల కంఠ
కొండ వీటిసీమ ◆ బండు జొన్నకూడు
దిన్న నీదు బయసి ◆ తేట పడును.

మరియు నీతఁడు కంచి, శ్రీరంగము సింహాచలము మున్నగు పుణ్యస్థలంబుల కేగి నప్పుడచ్చటి కరుదెంచిన యాంగనల నెక్కుడుగా వర్ణించి నట్లీతని చాటుపద్యముల వలన దెలియవచ్చుటచే తను హార విలాసము మున్నగు యుద్గ్రంథము లందుననే యసంఖ్యములైన వర్ణనలను రచించి యుండుటచేతను నీతడు స్త్రీలోలుఁడని తలంపవలసి

వచ్చుచున్నది. ఆ కాలమున వెలసిన ప్రబంధములను అంకిత పద్యములను బరికించిన యెడల వేశ్యాప్రియులై సంచరించుట లోకతప్పుగా బరిగణింపబడ లేదనుట విశదమగుచున్నది.

శ్రీనాథుని యనుసరించినవారు

శ్రీనాథుని గ్రంథములను జదివి యాతని యందత్యంత గౌరవము గల వారలై ప్రాచీనకవులలో ననేకులు గలరు. ఆంధ్రకవితాపితామహ బిరుదాంకితుడగు యల్లసాని పెద్దనామాత్యుడును గూడ శ్రీనాథుని యనుకరించియుండెను. ఈ క్రిందిపద్యముల బరికించినచో నీవిషయము తెల్లమగును.

సీ. నలిన సంభవు వాహ ◊ నము పారువంబులు
కులము నామములు మాకు ◊ కువలయాక్షి,
చదలేటి బంగారు ◊ జలజాతంబుల తూండ్లు
భోజనంబులు మాకుఁ ◊ బువ్వుఁబోఁడి
సత్యలోకము దాఁక ◊ సకల లోకంబుల
నాట పట్టులు మాకు ◊ నబ్జవదన
మను రాకురములై ◊ మా మాటల విసంగ
నమృతాంసులు యోగ్య ◊ లనుప మాంగి
భారతీదేవి ముంజేతి ◊ పలుకు చిలుక
సముద గజయానన బ్రహ్మ ◊ వారి మాకు
వేద శాస్త్ర పురాణాది ◊ విద్యలెల్ల
దరుణి నీ యాన ఘంటాప ◊ థంబు మాకు.

ఇట్లు శ్రీనాథుడు హంసచే దమయంతికి దన కుల, గోత్రాదికములను జెప్పించెను. ఇట్టిదే యగు సందర్భమున పెద్దనామాత్యుడు వరూధినిచే ప్రవరున కిట్లు జెప్పించి యున్నాడు.

సీ. చిన్ని చిన్నెల కండు ◊ వెన్నదన్ని సుధాప్డు
బొడమిన చెలువతో ◊ ఋక్కులమాకు
రహిఁ బుట్టి జంత్రోగా ◊ గ్రామముల దాల్తరగించు
విమల గాంధర్వంబు ◊ విద్యమాకు
ననవిల్తు శాస్త్రంపు ◊ మినుకు లానర్తించు
పసి వెన్నతో బె ◊ ట్టినది మాకు
హయమేధ రాజసూ ◊ యములనఁ బేర్పడ్డ
సవన తంత్రంబులు ◊ కువలు మాకు
గగన కనగ సీమ గలన్ని ◊ తీర్థముల నీడఁ
బచ్చ రాచట్టుగవి రచ్చ ◊ పట్టు మాకు
బద్మసంభవ వైకుంఠ ◊ భర్గసభలు
సాము గరిడీలు మాకు గో ◊ త్రామరేంద్ర.

ఉ. వానిప్రశంస సేయఁదగు ◊ వాఁడు కృతార్థతపుంతు [illegible]
నీ నిఖిలంబు పావన మ ◊ హీన కృపా విభవం బెలర్చు నె
వ్వాని గృహాంగణంబునకు ◊ వచ్చిన శ్రోత్రియజంబు లంటునో
మానిత పాదయుగ్మ కమ ◊ మట్టు బ్రహ్మల్ల సరోజధామములు.

అను నైషధ మందలి పద్యమునుగాంచి మనుచరిత్రలో నారయసగు
పెద్దనామాత్యుడు—

ఉ. వానిదిభాగ్య వైభవము ◊ వానిదిపుణ్య విశేష మెన్నఁగా
వానిది ధన్య జీవనము ◊ వానిదె జన్మము వేయు నేటికి
న్వాని గృహాంతరంబున భ ◊ వాదృశ యోగి జనంబు పావన
స్నాన విధాన్న పానముల ◊ సంతస మొందుచు నిచ్చలున్.

ఇట్టి వనేకములు మనుచరిత్రమునుండి చూపవచ్చును.

రామరాజ భూషణుడు కూడ వసుచరిత్రమున గూడ శ్రీనాథుననుస రించి యున్నాడు. పై శ్లోకము సంస్కృత పద్యమును రామ రాజ భూషణుని వసుచరిత్ర సంస్కృత పద్యమును పరిశీలనగా నిందు బొందు పరచు చున్నాను.

క. రమణీ నితంబ చక్రా
భ్రమణంబునఁ జిత్రఁ దిరిగి పడఁగొరరిరు భూ
రమణుని చూపు పరిష్వం
గ మొనర్చెఁ దూరు కదళీ స్తంభములనే. (వసు. 2)

ఉ. ఆమను జేంద్రు చూపు తిల ✧ కాంచితమై నెరదీవి చల్లునా
నాకుమ ఖంబున న్నెరయ ✧ వ్రాలుచు హాసమరంద చిక్కణాం
గ కపోలఫల ✧ చెల్వొంది ...
వేసవి భాగయాత్రగాన ✧ నిక్కు జెక్కులతో వగలందసూల్.

మ. దమయంతీ స్తనకుంభ విభ్రమమును బొందం గోరుటకా ...
... గావింపు చిన్నోముల్ ... నానాగంధ ...
వములర్ గోపాదమూంచరింపగ గదుం బక్వంబులై యున్నదా
డిమముల్ నూచిన్నపాలకుండు మదిబొటించు ...
... నె పద్యము—

మ. అని నీలాలక కంటె చిల్క భవ దీ... ...
వలరం గోరి విపక్వదాడిమ ఫలవ్యాళి ...
జ్వాలనా పాజ్మఖమై తపంబు సవరింపని ... చ్చుటిన్
దలక్రిం దైన నూన వాఙ్మహా ... ...సికేన్.

మరియు పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుడు కూడ శ్రీనాథుని యనుస రించెనని తోచుచున్నది. పై పద్యములోని యీ క్రింది పద్యమును గమనించుడు.

సీ. పాటించి కొలువు మీ ◊ భవన దైవతములు
సవతుల గొని కూడు ◊ సఖులఁబోలె
నారాధనము సేయు ◊ నత్తమామల నెప్డును
బరిజనంబుల మీఁద ◊ గరుణ గల్గు
మలుగకు కోపించి ◊ కెప్డు నాథుని తోడ
మదిలోన నుబ్బకు ◊ మన్ననలకు
దోడి కోడండ్రతో ◊ గూడి మాటి చరింప
దాసీజనము బ్రోవు ◊ తల్లికరణి

గీ. బ్రాహ్మణుల యందు గురులయందు ◊ బుధులయందు
భక్తి విశ్వాస సౌహార్ద ◊ పరత నెరపు
భవపతి దేవతా బార ◊ పరమ పుణ్య
ధర్మమే మర కుండుమీ ◊ తల్లి కాన.

పినవీరభద్రుఁడు శకుంతలా పరిణయమందు శకుంతలకు కణ్వ మహామునిచే నిట్లు జెప్పించి యున్నాడు.

సీ. అత్తమామలకు నీ ◊ యాపనేమి వెట్టుచుఁ
గను సన్నఁజేయు మీ ◊ పనులెఱింగి
ప్రాణ మిత్రులుగా ◊ భావించి మే ప్రొద్దు
సవరింపు మీ ప్రేమ ◊ సవతులందు
భర్త యొక్కొక్క వేళ ◊ బహుమానము మొనరింప
గదియ రానీకుమీ ◊ గర్వరేఖ
పతి చిత్తమెఱిగి త ◊ త్పరి జనంబుల మీఁద
జేయుమా మిగుల దా ◊ క్షిణ్య గరిమ
కలక నొందకు మాధవుఁ ◊ డలిగి నపుడు
పలుకులను జేసికుమా ◊ పరుసఁ దనము

సిరి వెలిగాంగ దిగుగునే ([illegible]
కులమునకు నాథుడు నా ([illegible]

మఱియు నీ క్రింద నైషధము శాకుంతలము [illegible] చరిత్ర నుండి యొసంగబడిన పద్యములు [illegible] కొన్నిటి యనుకరణమని దోపక మానదు.

మ. కమలేందీవరషండ మండితసరః [illegible]
గమి కర్మీకృతనైక నీవృదుదయ [illegible]
రమణీయం బల్లవపాణిఁ బద్మనయనం [illegible]
సము పిపస్థని నస్థి నాస్థి చిత్రాన్న పేటము [illegible]

శా. చంచత్పల్లవ కోమలాంగుళి కిరస [illegible]
స్యంచ చ్చందన గంధ [illegible]
గించి స్మర్య దళ్లతా [illegible]
క్షించె రాజు శకుంతల [illegible]

శ్రీ॥ శాకుంతలము.

మ. అతఁడా వాతె పరంపరా పరిమళ [illegible] జనా
న్వితమిందోప్పలనిచేరఁ [illegible]
శతపత్రేక్షణఁ జాబరీక [illegible]
నతనాభి నవలా [illegible]

మను చరిత్రము —

చ. తరుపుల పొంతఁ [illegible]
దగుణి దమోరి [illegible] ప్రథం
దరళ విలోచనం దతని [illegible]
దరుణ శశాంక [illegible] దరంగ [illegible].

మరియు నీ క్రింది పద్యములు విలసించిన తీరు సహృదయులకు తేటగాను ఇట్టె గోచరించును.

సీ. వేడి యశ్రులు విడువంగ, వెక్కి వెక్కి
యేడ్వ దొడగె లతాంగి వ్యథను బ్రేమ
మృదుల పరిదేవనాత్మక స్మృతి మనుగ
కంఠరాకు పికారికా కలికయలర. [illegible]

శా. కొసరి వసంతకాలమున కోయిల క్రొవ్విన భంగి నేర్పున
చ్చిరసరోరుహనేత్రి కొండొకరిఁ బెట్టయెలుంగున వెక్కి వెక్కి వె
క్కసమగు మద్యవేగమున గాటుక కన్నుల నీరు గారగా
యసిరి కాయలంతలు ప వాధరముల్ దగువారు నవ్వుగాన్.

కాశీఖండము

ఉ. పాటున కింతులోర్తురె కృపారహితాత్మక సీవు గ్రాంచెదా
చోటలభవత్ నఖాంకురము సోకెగనుం గొనుచుంచు వాపయు
ప్పాగల గంధవేదన నె పంచిడి దోఁచెఁగను స్వానంబుతో
మోటిన చిచ్చు గుబ్బచను మిట్టల నశ్రులు చిందువంగఁగన్.

మనుచరిత్రము.

ఉ. ఈసునఁ బుట్టి డెందమున హెచ్చిన శోకదవానలంబుచే
గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభు గట్టడుటల్ లతాంగి పంకజ
శ్రీసఖమైన మోముపయిఁ జేల చెఱంగిడి బాలపల్లవ
గ్రాసకషాయ కంఠ కలకంఠ వధూకలకాకలీధ్వనిన్.

పారిజాతాపహరణము.

శా. అజాబిల్లి తెలుంగు శ్లోకిలు కాంచగా తేజోరాశిగా
రాజశ్రీ సఖుమైన మోహము సస్పృహం గ్రంథస్థ సమగ్రమై
రాజవాసన యొప్పంగ నిస్సవర్ణ ప్రాస్య పతి రాంధ్రకృతి
భోజీ మేటి నిపుంచి కాంచి సుధా స్ఫూర్తి రసోంపుగా.

శ్రీనాథుని సీసములు

శ్రీనాథుని సీసములని సారస్వత లోకమునందు కావ్యములు సీసము లను గూర్చిన ప్రశస్తాభిప్రాయ మొందుచున్నది. సీసపద్య రచనయందు గాంభీర్యము, సరళధార చేవగల శైలి యున్నను సూత్రము పద్యము లెన్నింటియో గ్రుచ్చి యెత్తిన యుక్తి-ని గణనలన ఈతని తెలుగు కవులందఱు నొరవళ్ళుగా నుంచుకొని యనువదించిరి. ఈతని సీసములు కట్టి ప్రాశస్త్యమును గూర్చుటకు ఈతని కవిత్వ మునందు ప్రసారమునందు మాత్ర తెక్కువగా నుండును నగిషీలగల గుణములనే ప్రధానముగ నితడు వాడుకొనెను. అందువలన నాటి గీతములవలె పద్యములవలె నగము నడచి తుంటు వడి ఈతని సీసములు ధారాళముగా నుండును.

సంస్కృత సమాస భూయిష్ఠములుగా రచించినను, తేట తెలుగు మాటలతో గూర్చి వ్రాసినను, యీతడు సీసమునే ప్రధానముగా నెరవి పోషించి, ప్రదర్శించినాడు.

ఇందుల కుదాహరణములు.

జనమే జయారబ్ధ సప్తాధ్వరా హయాంత
చతుస్త్రింశ స్స్వహాస్రముల బోలి

భీమ ॥

తనరీయ దంష్ట్రైక ధవళాంత స్త్రీర్ణో
ద్దండ తేజః కీర్తి మండలుండు

శ్రీరంగా ॥

ఎవ్వాండు డాచేతి క్రోవ్వాడి నఖమునం
జిదిమె భాసా దేవి చిగురు ముక్కు.

ఇటులతిమాత్రా చందోనియమ పద్ధతులపై నడపంబడిన పద్యము లగుటచే నివి కేవలము పద్య స్వరూపములు కాక గేయములును గేయములు నైనవి. ఇందువలననే నేటికిని రాగజ్ఞానముగల కొందఱు శ్రీనాథుని సీసములను తాళలయాన్వితములనూ జేసి కీర్తనలుగా బాడుకొనుచుందురు.

ఈతండు చాటువుగా జెప్పిన పద్యములలో గొన్నింటిని సందర్భోచితములైన వానివని తన గ్రంథమునందు జెప్పి యది కాల ప్రవాహమున బడి నశింపకుండునట్లు గాపాడినాడు. ఇందుల కీక్రింది పద్యము నిదర్శనమై యున్నది.

సీ. ముడువంగ నేర్తురు ♦ మూల దాపటికి రా
జికుర బంధము లీగ ♦ జిరువాటం
బొన్నపువ్వుల బోలు ♦ పొక్కిళ్ళు బయలుగా
గట్ట నేర్తురు సీర ♦ గట్టి భరముసం

నొడువంగ నేర్తురే ॥ నిద్ర వేళల జెప్పంబుగ
నవతంస పంబుగా ॥ నప్సరసల
పచరింప నేర్తురా ॥ పంచబాణుని సన్నిధాన
పసిఁడి పాదంబులఁ ॥ [illegible]
పర్యాసయు నిగ్గు [illegible] ॥ ప్రాంత [illegible]
తగిలి ప్రాయము కోరిక ॥ [illegible]
బందికత్తెలు సురసుందరులు ॥ పాడి వేయి
గంబిచిచుఁజవ తేలు సుమనాన్తి ॥ [illegible]

ఇత్యాది కాశీఖండము తృతీయాశ్వాసములోని [illegible] పురము మీఁదుగా తీర్థయాత్ర గావించు సందర్భములో [illegible] లేనట్టిదియు కథా సందర్భమున కంతగా నుపకరింపని [illegible] మాట సందర్భమునకుఁ దగిన [illegible] కరిగినపుడు చెప్పిన పద్యము [illegible] యుండునని తలంపవలసి యుండును.

మరియు ఈతఁడు ఒక గ్రంథములో దాను రచించిన పద్యములను మరియొక గ్రంథములో నదే సమయమున జెప్పవచ్చిన నా పద్యములను విశేష భేదము లేకుండ మార్పుగాని [illegible] గాని పొందించి గాని వ్రాయుచుండుట [illegible].

గీ. వాని గలలోన గాంచి ॥ వనట మునిఁగియు
వాని మార్పున బేర్కొని ॥ మానవతియు
వానిగా నాత్మ భావించి ॥ వగచి గనుచు
నప్పళింపని సతియు లే ॥ దయ్యె నపుడు

అను శృంగార నైషధమందలి యీ పద్యము [illegible] ప్రాయమును పొందించి యున్నఁగా శివరాత్రి [illegible] వ్రాసి యున్నాడు.

సీ. హృదయము మునిభర్తృ ◈ నేకాంతమున నుండ
వాని చింతింపని ◈ వనజ ముఖియు
నొకమారాతని జూచి ◈ యొకసారి యెదగ్రుచ్చి
యభిలషింపని విద్రు ◈ మాధరియును
గలలోన వానిని జ ◈ క్కగ కౌగిటను జేర్చి
ముగు లేక గాని ◈ మూర్ఛిల్లనియును
నతని రూపంబు గు ◈ డ్యంబులందు లిఖించి
యందంబు జూడని ◈ యంగనయును

చెలుల చేతను బ్రోదిరా ◈ చిలుక చేత
వాని గుణములు వినియు కువ ◈ ద్వద్వయంబు
బాదుకో పులకింపని ◈ పైదలియును
బన్నిదము వేసినను లేరు ◈ పట్టణమున.

ఈతడు క్రీడాభిరామ మందలి యీ క్రింది పద్యమును కొలది మార్పుచే భీమఖండమున జెప్పి యున్నాడు.

తే. గార్గ సిద్ధాంత మతమునః ◈ కాల కలన
శకున మూనుట యది బృహ ◈ స్పతి మతంబు
వ్యాస మతము మనః ప్రసా ◈ దాతి శయము
విప్ర జనవాక్య మరయంగ ◈ విష్ణుమతము.

అంత్యదశ

శ్రీనాథుండు చిన్నతనమునుండియు గ్రంథములను రచించి యే భూపాలునకో యంకిత మిచ్చి వారిచ్చిన ద్రవ్యమును స్వీకరించుచు

సుఖముగా [illegible]
మొక్క తీరున [illegible] ఘోరముగాను విద్యా-
శీతఁడు జీవించియుండెను [illegible]
నీతఁడు తన కాశీఖండము [illegible]
నారంభించెను. బొడ్డుపల్లియందు [illegible].
ఆ సంవత్సరమున వ్యవసాయము [illegible]
తన యవస్థ యంతయు నీక్రింది విధముగా [illegible].

సీ. కవిరాజు కంఠంబు ◆ కౌఁగిలించెను గదా
పురవీధి నెదు రెండ ◆ బొగడ దండ
సార్వభౌముని భుజా ◆ స్కంధ మెక్కెను గదా
నగరి వాకిటి నుండు ◆ నల్లగుండు
ఆంధ్రనైషధ కర్త ◆ యంఘ్రి యుగ్మంబున
దగిలి యుండెను గదా ◆ నిగళ యుగము
వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసు ◆ ముంజేత
వియ్యమందెను గదా ◆ విసరు గోల
కృష్ణవేణమ్మ గొనిపోయె ◆ నింటి పంట
బిలబిలాక్షులు తినిపోయె ◆ [illegible]
బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేరి ◆ మోసపోతి
నెట్లు చెల్లింతు టంకంబు ◆ లేడునూర్లు.

శ్రీనాథుడు తన యవసాన దశయందు [illegible] యుండెననుట నిస్సందేహము. మరియు నీతడవసాన కాలమున చెప్పిన పద్యములు పీఠికయందు దీనికే నుదాహృతము లైనవి.

శృంగార నైషధము

కవిసార్వభౌముండగు శ్రీనాథుడు రచించిన గ్రంథము లన్నింటి యందును శృంగార నైషధ మత్యుత్తమమైనది. భట్టహర్ష మహాకవీశ్వరుండు రచించిన సంస్కృత నైషధమున కాంధ్రీకరణము. ఈ యాంధ్రీకరణమును గూర్చి నైషధమునందాతడిట్లు వ్రాసి యున్నాడు. భట్టహర్ష మహాకవీశ్వరుండు గవికులాదృష్టాధ్వపాంథుడు రచించిన నైషధ శృంగార కావ్యంబాంధ్ర భాషా విశేషంబున నవీన మనిపింపనుపా యాంగమంబుగా శబ్దంబనుసరించియు, నభిప్రాయంబు గుర్తించియు, భావంబు పలక్షించియు, రసంబు పోషించియు, నలంకారంబు భూషించియు నౌచిత్యం బాదరించియు ననౌచిత్యంబు పరిహరించియు మాతృకానుసారంబుగా జెప్పబడినది.

ఈతడింతకు ముందుగా రచించిన గ్రంథముల యాంధ్రీకరణము నందెక్కుడు స్వాతంత్ర్య మవలంబించినను యితిస్వాతంత్ర్యమును విడువక యాంధ్రీకరణంబు లైనను స్వతంత్ర గ్రంథము లగునట్లుగా రచించి తనకు బిమ్మటి ప్రబంధ కవులకు మార్గదర్శకు డైనాడు. నైషధము నందలి యితి వృత్తము నల దమయంతుల వివాహముతో సమాప్తము చేయబడినది. ఈ శృంగార నైషధ కావ్యంబున ప్రాధాన్యాంగముగా నుండు పద్యరత్నము నుదహరించు చున్నాడను.

—♦ దమయంతి హంసతో నలునిదక్క నన్యుని వరింప ననుట ♦—

తే. నిషధ భూపాలు నొల్లకే ♦ నృపతి నొరుని
నభిలషించితి వేని హం ♦ సాగ్రగణ్య
యామవతి చంద్రు నొల్లక ♦ యన్యునొకని
నభిలషింపంగ నోంకార ♦ మాచరించు

తే. అగ్ని నీ మానసాఖ్య రా ◊ గాగ్నిశిఖల
[illegible] సంపర్క [illegible] ◊ [illegible]
నలుని దక్షాంగ [illegible] ◊ [illegible]
విడువు సందేహ [illegible] ◊ [illegible].

తే. అనల సంబంధ [illegible] ◊ [illegible]
నసల సంబంధ [illegible] ◊ [illegible]
చాలు సందేహ [illegible] ◊ [illegible]
దరళి చక్రాంగ వాహిని ◊ సరగ [illegible]

శా. తద్భా సీత్స్వవచంబు గైకొని కృతార్థత్వంబు [illegible]
తద్దివ్యాంఘ్రి సరోజ వందన [illegible]
[illegible] ◊ [illegible]
[illegible] ◊ [illegible]

తే. అతనిఁ గోరుదు నేనుఁ [illegible] ◊ [illegible]
వంత జింతామణికిఁ [illegible] ◊ [illegible]
బ్రహ్మముఖుఁడైన యోగిము నా ◊ [illegible]
పెన్నిధానంబు మూటఁ [illegible] ◊ [illegible].

సీ. మనమున లోకపాలు రెవ ◊ [illegible] ప్రేరేపింతు దఁ
క్కిన సురకోటి రానుఁ దుల్యగ నీవు ◊ నాకు మాట జెప్ప నేటికిఁక
గొనకొని యీ నృపాలునకు ◊ గాఁపురంబుకై శపథంబు చేసెద
నన్నవిలుకాని పాదనళి ◊ నంబుల పైరీతి యన్న దోయిపై

గీ. ఆతఁడు శుద్ధాంతగామి యై ◊ యరుగు నీవు
నా ప్రసంగంబు సేయని ◊ నల నృపు గాను
భామినీ ముఖదాక్షిణ్య ◊ బలిమి కలిమి
నితర కాంత నిషేధించు ◊ నవ్వాఁడైన.

ఉ. నా గతి విన్నవించుటకు [illegible] ◊ [illegible]
భోగ [illegible] ◊ [illegible]
ప్రాగిన వారికెంపగునె ◊ [illegible]
రోగము గిట్టనేని విషా ◊ [illegible]

క. వె. కదిసి నా తెఱంగు ◊ [illegible] రాసికి
చిత్తుడైన పతికి ◊ జెప్పవలెను
దన విబోధ నిద్ర ◊ [illegible]
ప్రథమ కారణంబు ◊ పక్షిరాజ.

తే. అధిక రోష [illegible] ◊ [illegible]
[illegible] రసతికి విన్నవించకు ◊ నాయనాస్త
వైత్యాదోషా దయంబున ◊ [illegible]
జిహ్వకును పంచదారయు ◊ చేదుగాదె.

—◊ చంద్రోపాలంబనము ◊—

ఉ. హాలహాల ద్వయంబు గల వారిబుధి ◊ బుట్టినవాడు [illegible]
జ్వాలల తోడ సందోకని ◊ సంబోక వేళ పుట్టిన [illegible]
వేలుపు లోలిమై ననుభ ◊ వించిన రెంటన యీ [illegible]
[illegible]లము గాకయున్న యది ◊ [illegible]

సీ. విరహిణీ వధమహా ◊ దురిత పంక కళంక
కలుషితాత్మకుడైన ◊ ఖలుడు వీడె
కాలకూట కఠోర ◊ కల్పాంత వహ్నికి
దోబుట్టువైన ఘా ◊ తుకుడు వీడె
చందనదీధితికర ◊ జ్వాల మండలములో
బ్రోదిఁ బొందిన మహా ◊ ద్రోహుడు వీడె

కాదంబరంబును బాను ◊ గాడ్పొక్క దక్షిలో
నతి మాత్సుమనస్సు ◊ గ్రాతి విడె
సీలసి కేయూర కాంగ ◊ దరణ్యాని కరంక
విమల రస ప్రతిపాకి భా ◊ సాంసంయ పిడె
గగణ మనర్చ్యద్ర భూమినే ◊ కితవము తిరుగు
నదియాలు మిసెడ కొరిడప ◊ దాస్యంబు పదె

సీ. జనన కాలము నాఁడు ◊ జలరాశి కుక్షిలో
దరిగొండ పొరివోవ ◊ డాకెనని
గ్రహణ వేళల యందు ◊ రాహువు వాహరించి
తృప్తిమై గ్రసన ◊ ద్రేచెనేని
విగతము నేత్రాగ్ని చేతి ◊ బిలిమారగించుచో
ప్రతిపాకముగ జేసి ◊ ప్రాణి నేని
నపర పక్షము పేరి ◊ యమవస్యాఖ్య దేవత
రొయిక మాలుగా నాకు ◊ ముడిచెనేని
కుంభ సంభవు డబ్ధితో ◊ కూడ గ్రోలి
తజ్జలముతోడ వెడలింప ◊ దలవ జేని
విరహి జనులింత పడుదురే ◊ ఓనిచేత
నక్కటా పైకములు సేయు ◊ దమ్యోగాళి.

తే. ప్రాణసఖులార వెన్నెల ◊ బయలి కేవులు
మించుటద్దంబు గోలయు ◊ గొంచు తేండు
చోరుడల చంద్రు డద్దంబు ◊ సొచ్చినపుడు
వంచనము లేక వేయుడి ◊ పొంచి యుండి.

వ. అనతెంసంబవు పార్వతీ పతికి దు ◊ గ్ధాంభోధికిన్ గూర్మి
పట్టిని బృందారక ధేనుకల్పతరు వా ◊ టీ కౌస్తుభ శ్రీసుధా

నవదిగ్భాగ [illegible] ∘ [illegible]
కవ్వనే ధర్మ్యము [illegible] ∘ [illegible]

— ∘ మన్మథ [illegible] ∘ —

సీ. భువన మోహన [illegible] ∘ [illegible]
నశరీర భూషణ ∘ [illegible]
విరహ మాలిన్య ము ∘ [illegible]
కలిగోపు ముగ నీవు ∘ [illegible]
ప్రాల్గల రతిదేవి ∘ భాగ్య [illegible] గదా
ప్రసవ సాయక [illegible] ∘ [illegible]
చాలబాసె నేడు ∘ సకల ప్రాణులును
పంచత్వ మొందియుఁ ∘ బంచబాణ
తమ్మి పూచూలి నీ శరాగ్ర ∘ [illegible]
లోక సామ్రాజ్య [illegible] ∘ [illegible]
దరుణగల కైమన్ముంచు [illegible] ∘ [illegible]
విరులు నీ కాముధనుఁబుగా ∘ నింపి నాడు

— ∘ దమయంతీ సౌందర్య వర్ణనము ∘ —

తే. ముదిత బ్రహ్మాని కాంతిలో ∘ మునిగె ముందల
నంత నానంద రసవార్ధి ∘ యందు దేలెఁ
బిదప సమ్మోహన బాష్పాంబు ∘ బిందు ధారఁ
యందు నవగాహనము చేసె ∘ [illegible]

చ. సువతి ముఖేందు మండలము ∘ [illegible]
భ్యుదయము బొంది యెంతయును ∘ [illegible]
మదిఁ గను భీతిఁ బొంది వక్ర [illegible] ∘ భూవరు దృష్టి నేర ప
మ్మనగజ రాజ [illegible] కుచ ∘ [illegible]

తే. యౌవ నాంభోధ గోద్భూత ◆ హావభావ
వారి ధారాభి పూర్ణ శృం ◆ గార సరణి
యబ్జ భవసృష్టి విద్యాక ◆ హాస్యభూమి
నిఖిల లావణ్య సీమ యా ◆ సిరజాక్షి.

సీ. సకల శైశవ యౌవ ◆ నీయ సంధ్యావేళ
యానన చంద్రబిం ◆ బామృతంబు
లప నామృతాంశు బా ◆ లప్రభా జాలంబు
బంధు జీవ లతాంత ◆ బాంధవంబు
పరిపక్వ బింబికా ◆ ఫల విళంబన ముద్ర
విద్రుమ ద్రుమ లతా ◆ విసియ మంబు
మదన నారాచకో ◆ మలహేంగుళి చ్ఛాయ
యస్మన్మనోను రా ◆ గాంకురంబు

గీ. మహిత లావణ్య గుణ జాయ ◆ మాన బహుళ
మాధురీ చిత్ర చిత్ర శోభాన ◆ మన్వితంబు
ప్రార్థనా కల్ప పాదప ◆ ప్రాజ్య ఫలము
తియ్యపూఁ దేనియల క్రోవి ◆ దీనిమోవి

సీ. గంధ వారణ కుంభ ◆ గౌరవ స్ఫురణంబు
కనక కుంభములకు ◆ గల్గెనేని
వికచ కోమల కాంతి ◆ లీలా విశేషంబు
చక్ర వాకములందు ◆ జరిగె నేని
మాలూర సౌభాగ్య ◆ మహి మాను భావంబు
దాడిమీ ఫలముల ◆ దగిలె నేని
నవ కలో న్మీలిత ◆ ప్రసవ గుచ్ఛచ్ఛాయ
యబ్జ కోరకముల ◆ కబ్బెనేని

గీ. గాని సరిచేయఁగా రాదు ♦ వాసి సుమ్మి
హరి విరించి శశిల భా ♦ రాన శోభ
కాంచనాచల శృంగ భా ♦ గంబులగుచు
రాజితములైన దీని వ ♦ ప్రోజములకు

— విహార స్థలవర్ణనము —

క. ఒక చోట పుష్ప పందిరి
యొకచోఁ జప్పరము దూఁగు ♦ టుయ్యెల యొకచో
సకినల గిలి గిలి మంచం
బొకచో గప్పాపు బలుగు ♦ టోవరి యొకచోన్,

సీ. ఒకచోట సాలభం ♦ జిక గీలు పన్నిన
మని పెంపు రవగొంగ్లు ♦ పరిఘ విరచు
గుద్య గర్భాగార ♦ గూఢమై యొకచోట
నలవోక నొక్క వ ♦ ద్మాక్షి పలుకు
నొక చోట జలయంత్ర ♦ యుక్తి నీలపు రాల
మొగులు చల్లని చిన్ని ♦ మూసురుగురియు
నొకచోట జగలు చం ♦ ద్రికలు గాయుచు నుండు
జంద్రి కాంతోపల ♦ స్తంభ వితత
రమణ భాషిత రాజకీ ♦ రముల తోడ
నొక్కచోట విటంగ ని ♦ ర్వ్యూహ పంక్తి
ననమ శరశాస్త్ర శారిక ♦ లభ్యసించు
శారికలు నూత్న కనక పం ♦ జరములందు

తే. కోరంగించిన కడకంటి ♦ కొలికిజా చి
వాడి నాలిక పూదూపు ♦ పంక దీప్ప

శృంగార నైషధము

చొరగి రతిదేవి పాలిండ్ల నొత్తగిలిన
యించు విలుకాని వ్రాసినా రిపుడు నందు.

సీ. అమర వల్లభుడు గౌ తముని భార్యకు ముల్లాలి
జికటి తప్పు జే సిన విధంబు
సితభాను డాచార్యు చిగురాకు బోడిపై
గన్ను వైచిన వన్నె కలువు మకులు
నక్షేట దాశర న్యకను నవ్వివాహ లగారి
... బొందిన పరా శరు విరాళి
గారావు గూతుపై గాగాని వనిబూను
వనజ సంభవుని నె మ్మనము వెలితి
దారు వనవ్ని శీతాంశు ధరుస రంతు
శౌరి గోపాల భామల చొక్క కేళి
కామ రస భావములు మించి కానబడగ
దీర్చి యిడువుల యందు జి త్రించి నాడు.

... ...

సీ. అధరంబు చవిసూపు మన్న మేవియు నొల్ల
నని చెక్కు జేరి మం తనము పలుకు
దైన్యంబు దోప ప్రార్థన సేస నుది బొంది
బలిమి సొంపు నను చుం బన మొనర్చు
వదనార విందా స వము ప్రసాదము సేసి
నను నేలి కొంటిగా యనుచు మెచ్చు
ననుగు భృత్యుండను నీ పనియర్థి మగువంచు
నూరు సంవాహనం బొయ్య జేయు

గీ. నేల కుసుమాస్త్ర కేళికి నింత వెరవ
వెరవకే నేమి నీ సఖి వితతి రామి

యనుచు దగ బుజ్జగించి హా ॰ స్యాంబుజంబున
వలపు గీలుచు మురిపెంపు భా ॰ వల్లభుండు

నైషధము 15 వ శతాబ్దము యొక్క మొదట రచింపబడిన గ్రంథము. అందున్న ఈ క్రింది పద్యము వలన నప్పటికే భూపాలుర యంతఃపురములందు విద్యుద్దీపము లుండెడివా యని యనుమానించు నవకాశము గలుగుచున్నది. ఈ క్రింది పద్యమున విద్యుద్దీపికలు వర్ణితములై యున్నవి.

సీ. ఒక దీపమార్చిన ॰ నున్న దీపంబులు
నప్పుడె తమకు దా ॰ మారుటయును
దాని వృత్తాంతానిల ॰ చేలాంచలాదిక
వ్యాపారముల ॰ దీపమాఱమియును
మిటిన దీపంబుల ప్ర ॰ యత్నంబున
మరిచూడ జూడంగ ॰ మండుటయును
మండి యాయునాడి ॰ మండిన దీపముల్
వెలుగు జీకటి గా ॰ వించుటయును
గీ. గలుగు నట్లుగ వరశక్తి ॰ కలన రాజు
శిల్పముల నవ్వటాలకు ॰ జేయుచుండ
దరుణి కుతుకత్రత పాద్భుతా ॰ టంక భార
సంకట స్థాయియై సారి ॰ గాంక మయ్యె.

భీమ ఖండము

ఇయ్యది స్కాందపురాణాంతర్గతమైనది. గోదావరి జిల్లా యందలి దాక్షారామము (ఇపుడు ద్రాక్షారమము అని పిలువబడుచున్న)

అను స్థలమహాత్మ్యమును దెలుపునట్టి గ్రంథరాజము. ఇందలి దైవతము భీమేశ్వరుడు. ఈ దాక్షారామమునకు దక్షిణ కాశియని నామము గలదు.

—◆ చంద్రోదయ వర్ణనము ◆—

ఉ. ఆతత లీల గోముల నభాంశుక ◆ పాళి మహాంధకార సం
ఘాతము మీటి వమ్ముగను ◆ గా శశలాంఛను డభ్రవీధికిన్
శ్వేతవరాహమూర్తి యగు ◆ వెన్నుడు ప్రన్నినమొంటికోరధా
త్రీతల మోత యాతయు ధ ◆ రించిన యట్టి విజృంభణంబునన్

తే. అర్ధమండల ముదయించె ◆ నమృత భాను
డుదయ రాగంబుతో గూడ ◆ నొప్పు మిగిలె
ప్రకట తాంబూల రాగసం ◆ రక్తమైన
ప్రాగ్దిశా కాంత బింబా ధ ◆ రంబు వోలె

క. శంకలితోదయ రక్తి శ
శాంకుడు శోభిల్లె గైరి ◆ కావని ధరవ
ప్రాంక క్రీడా పాటల
సంకర భృత కాలకూట ◆ సంకాశుండై.

సీ. కాదు కాదుదయాద్రి ◆ కనక కూటంబిది
డంబైన పానవ ◆ ట్టంబు గాని
కాదు కాదిది సుధా ◆ కరపూర్ణ బింబంబు
కాశ్మీర శంభు లిం ◆ గంబు గాని
కాదు కాదుదయ రా ◆ గ ప్రకాశంబిది
నవ కుంకుమా లేప ◆ నంబు గాని
కాదు కాదిది కళం ◆ కచ్ఛటారింభోళి
పూడి చేసిన కల్వ ◆ పువ్వుగాని

గీ. యనగ నష్టాగ్రవములు నిం ◊ స్నంటికాంగ
చంద్ర కాంతో పలంబులు ◊ జాలువారగ
నసమ కరసాధ్వ భానుము ◊ లార్యాల గోపురాల
విభుడు విశ్వంబు వెన్నెల ◊ వెల్లి దేల్చె

సీ. అభిషేక మొనరించు ◊ నమృత ధారా వృష్టి
మదనాంతకుని ముక్తి ◊ మంటపికకు
నలవోక విశా ◊ లాక్షీ మహాదేవి
నిద్దంపు చెక్కుల ◊ నీడ జూచు
నెలయించు మిన్నేటి ◊ యిసుక తిన్నెల విహార
చక్రవాకాంగనా ◊ సముదయంబు
ఢుంఠి విఘ్నేశుని ◊ స్ఫురకరాగ్ర వేదిస్సై
గొదమ చుక్కల రాజు ◊ గుస్తరించు
గాయు వెన్నెల యానంద ◊ కాననమున
గాలభైరవు దంష్ట్రికా ◊ జాలు కొలుపు
విభుడు వారణాశీ సోమ ◊ వీధి చక్కి
నభ్ర ఘంటా పదంబున ◊ నగుగు నప్పుడు.

సీ. రోహిణీ గాఢోప ◊ గూహానంబున
కస్తూరి కాస్థాన ◊ కంబ సంగ
రాహు దంష్ట్రా ఘాత ◊ రంధ్ర మార్గంబున
లలిదోచు నాకాశ ◊ లవమనంగ
నైర్మల్యమున జేసి ◊ నడుమ గానగ వచ్చు
కమిచి మ్రింగిన యంధ ◊ కార మనగ
జన్మ వేళను మంధ ◊ శైలాబ్ధి ఘట్టన
సంభ వించిన కిణ ◊ స్థాన మనగ

విరహ పరితాప వేదన ◊ వేగుచున్న
చక్రవాకాంగనల కటా ◊ క్షముల రొగ్గి
యావహిల్లిన కరపూప ◊ మనగ నొప్పు
ముందు గగనాధీశ బింబంబు ◊ నడిమి నుచ్చం.

—: వ్యాసాదులు దాక్షారామము ప్రవేశించుట :—

వ. అపుడు ఘటోద్భవుండు దక్షారామ స్థానంబు సత్యవతీ సూనునకు జూపి వెండియు నిట్లనియె.

సీ. లీలా విలాస లా ◊ లితలోక హార్దంబు
గోమేధికాగుప్త ◊ గోపురంబు
గోపుర స్థితశాత ◊ కుంభ కుంభ శతంబు
దివ్యరత్న నిబద్ధ ◊ దేవగృహము
దేవ గేహ కీర్ణ ◊ దివిజాప్సరశ్శ్రేణి
యక్షులస్తు ప్రపూ ◊ ర్ణాపణంబు
వివిధా పణస్వర్ణ ◊ వేదికా ధ్యాసిత
యక్ష గంధర్వ వి ◊ ద్యాధరంబు
శంఖ భేరీ మృదంగ ని ◊ స్సాణ పటహ
ఝల్లరీ వేణు వీణాది ◊ శబ్ద నివహ
కలకలోద్వేజి తాశేష ◊ కల్మషంబు
నయన భాగ్యంబు దక్షిణా ◊ నంద వనము.

సీ. ఘల్లు ఘల్లని రత్న ◊ కంకణంబులు మ్రోయ
గంధవాహుని యాలు ◊ కసవునూడ్చు
లక్ష్మి కెంగేలీ ◊ లార విందమ్మున
గలయంపి చిలికించు ◊ గమ్మ దేనె

ద్రాక్షపక్వ్వయము బాను ◆ [illegible] పుష్పగంధి
వలి ముత్యముల [illegible] ◆ [illegible]
నధివాసములను జేయు ◆ [illegible]
ధూపార్థి మహిమాసాక్షి ◆ [illegible]
సప్త తాశనగేంద్ర ◆ చంద్ర సూర్యులు
ఫణామణి జ్యోత్స్న దివియుగం ◆ బులగుచుండ
సోమ మకుటుని గారాబు ◆ బోటియైన
దక్షవాటిక బ్రతి మహా ◆ త్సవము నందు

మ. ధనకోటి విని బద్ధకేతనశత ◆ ప్రాతిష్ఠ [illegible]
బను వేల ద్వ్యపతార్థ దానవిధి ◆ ఘూర్ణారావ [illegible]
బనియే సాక్షి నిరీక్షితేశ్వర మహా ◆ ద్య [illegible]
బను సంధ్యాగత లోకపాలకముద ◆ [illegible]

తే. మొగులు ముట్టిన సురపద్మ ◆ మూర్ధ వీధి
గోటి పడగల బొలుపారు ◆ గోట కోటి
పట్టణమ్మున జావళీ ◆ పల్లవముల
నెట్టుకొని పాపముల బోయు ◆ దట్టు కరణి

సీ. ఎచ్చోట తీర్థంబు ◆ లే కాదు జనుల కీ
చ్ఛామాత్ర భోగ మో ◆ క్షప్రదములు
కీర్తింతు రెద్దాని ◆ కీర్తి గంధర్వులు
గాంధర్వమున యక్ష ◆ గాన సరణి
జంకించు నెద్దాని ◆ శబల సౌధపరి
ధ్వజ పటంబులు దేవ ◆ గృహముల
వసియింతు రెద్దాన ◆ వాల ఖిల్యాదులు
తపను లష్టాశీతి ◆ దశశతములు

పెద్ద యమనరేంద్రు పురలక్ష్మి ♦ కింత పెద్ద
యట్టి శ్రీ దక్షవాటి మ ♦ హా పురంబు
నద్భుతం బంది చూచిరి ♦ యాది మునులు
సత్యవతి నందనుఁడు సంభ ♦ సంభ్ర ముడు.

సీ. దక్షాధ్వరానల ♦ త్రయ తీర్థ మొక్కటి
యోగాగ్ని నెందున ♦ నోరసె గౌరి
యఖిలేష్ట సంసిద్ధి ♦ యందు రెండవ తీర్థ
మొందేని నను గాంచె ♦ సిష్ట సిద్ధి
సోమేశ్వరం బంద్రు ♦ సారిది మూడవ తీర్థ
మొందేని నఘుము వి ♦ గ్రింకు లింకు
హైమవతం బందు ♦ రది నాలుగవ తీర్థ
మొందేని హిమవంతు ♦ డొందె వరము
సప్త గోదావరంబు పం ♦ చమ సుతీర్థ
మఖిల సుభములు నెందేని ♦ నావహిల్లు
బంచ తీర్థంబు లివియాడి ♦ పంచ జనుడు
పాయు బంచేంద్రి యోద్భవ ♦ పాతకములు.

—: శివుని యాజ్ఞను సురాసురులు విఘ్నేశుని బూజించి
పాలకడలి తరి వంద్రామల బడయుట :—

తే. మనము విఘ్నేశు సేవింప ♦ మరచినార
మతని సేవింపకున్న నే ♦ లా ఫలించు
నంగిల కార్యంబులును నవ ♦ శ్యము ఫలించు
నర్థి గార్యార్థ మిభవక్త్రు ♦ ననుసరింప.

మ. అనియంభోధితటోప కంఠమున ద ♦ ఖారామ మధ్యంబునన్
ఘననిందాండవ విఘ్ననాయకు మహా ♦ కాయున్ సముత్తప్త కాం
చన సంకాశన నేకరత్న ఖచిత ♦ స్వర్ణాగ్ర సింహాసనం
బున గూర్చుండగబెట్టి భక్తి పరతం ♦ బూజించి రవ్యగ్రులై

సీ. జలకమార్చె బలారి ◊ సప్తగోదావరీ
సలిల ధారా [illegible] ◊ [illegible]
గర్పూర కస్తూరి ◊ కా గంధ సారంబు
నలదె [illegible] ◊ [illegible]
బ్రహ్మ గాచెన [illegible] ◊ [illegible]
[illegible] ◊ [illegible]
పారిజాతక తరు ◊ ప్రసవ మాల్యంబులు
వక్షస్థలంబున ◊ [illegible]
ధూమకేతుండు [illegible] ◊ [illegible]
[illegible] ◊ [illegible]
నంధకాసుర [illegible] ◊ [illegible]
వీచె పవనుండు [illegible] ◊ [illegible]

కాశీఖండము

ఇదియు భీమఖండమువలెనే స్కాంద పురాణాంతర్గత మగు ఖండముల నేబదియింటిలో నొక్కటియై యున్నది. ఇది వీరభద్రారెడ్డి కంకిత మీయబడినది. శ్రీనాథుడిద్దానిని సుమారు నలుబది వత్సరముల ప్రాయమున రచించి యుండవచ్చును.

—◊ సూర్యోదయము ◊—

సీ. చిఱుసాన బట్టించు ◊ చిటిలి సేయుచు చిన
 గంద్ర గోష్ఠలి సుశా ◊ గహాని లతిక
మాంరోహణప్ప సిబిడాంధ ◊ కాంగ ధారాప్పటు
 సత్పాఘ నానీక వీతి ◊ హోత్ర జిహ్వా
నక్షత్ర సుమగశా ◊ ననమాగిల్లడు శోభి
 ప్రాచి నెత్తిన హస్త ◊ పల్లవాగ్ర
మరసి మింటికి మంటి ◊ వైక్య సందేహంబు
 బరిహరింపంగ శా ◊ స్పష్ట నొనర్చి
సృష్టి కర్తలు తోలు సంజ ◊ చెలిమికాడు
కుంటు విశాఖ మహాదేవి ◊ కొడుకు గుర్తు
సవిత్రసారథి కత్తల ◊ చాయ దెలుప
నరుణు డుదయించె భాగ్గిశా ◊ భ్యంతరమున

సీ. ప్రాలేయ కిరణ బి ◊ బంబు వెల్వెలు బారె
 యస్తాచలంబుపై ◊ నుత్త మిల్ల
వరుసతో నోషధీ ◊ వల్లులు తల్లులు
 కాంత వైభవ లక్ష్మి ◊ నిచ్చు వదల
రవికాంత పాషాణ ◊ రత్నంబు లంగార్చి
 యగ్ని ప్రత్యుత్థాన ◊ మాచరింప
ప్రబలాంధ కారధా ◊ రాచ్ఛటా పటలంబు
 పంచ బంగాళమై ◊ పారిపోవ
నుదయ పర్వత కటక గం ◊ డోపలముల
చిత్రమూ లచ్చి ద్రావణ ◊ ప్రభవమైన
నెత్తు రసియెదు వి చికిత్స ◊ నివ్వటిల్ల
భాను కిరణంబు లొకకొన్ని ◊ ప్రాంకె నభము.

చ. కమలము లుల్లసిల్ల [illegible] ◆ [illegible]
త్ర ముఖ స్తృతిట [illegible] ◆ [illegible]
గుముదము నిద్ర [illegible] ◆ [illegible]
సమధిక లీల నింద్రముని [illegible] ◆ [illegible]

—: మణికర్ణికా మాహాత్మ్యము :—

ఉ. నిండు మనంబు తోడ [illegible] ◆ [illegible]
పుండి కుటుంబ భారము [illegible] ◆ [illegible]
ధుం[illegible] నాడు శైలసుత ◆ [illegible] వివాహము చేసి [illegible]
క్కండు హితుండు భాగకుడు ◆ గావలదా [illegible]

గీ. అని విచారంబు సేసికా ◆ లాంతకుండు
చూచె నరగంటగిరిరాజ ◆ సుత మొగంబు
ప్రభవమొందె నాపూవున ◆ బ్రావృషేణ్య
ముదిర నీలాంగుడను నొక్క ◆ ముగ్ధ[illegible]డుడు.

వ. అబ్బాలునిం జూచి బాలేందుధరుండు.

సీ. పుండరీకేక్షణ ◆ పురుషోత్తమాహ్వయ
శిఖిపింఛలాంఛన్న ◆ చికురభార
యాజాను దీర్ఘబా ◆ హార్గళద్వయయుగ్మ
హరినీల సింహ పరి ◆ హసన కాంతి
గంభీర తరనాభి ◆ కాసార భవపద్మ
శ్యామ పిశంగవా ◆ సకి కరీర
శంఖ చక్ర గదాసి ◆ శార్ఙ్గ దివ్యాయుధ
కందర్పకోటి రే ◆ ఖా విలాస
కాశి పట్టణమున నైన ◆ క్రోశములును
పటుతర క్షేత్రమిది రాజ్య ◆ పదవి నాకు

గరిమ పుణ్యాత్మ యీకుటుం ◆ బము భరింపు
తత్పరత నీవ భాగ్యక ◆ త్వంబు బూని.

వ. అని పల్కి మహేశానుండు బుద్ధికత్వ స్వరూపి యగు విష్వక్సేనుం గాశికాపురి సామ్రాజ్యభారంబు భరింప నియోగించిన జనార్దనుండును.

సీ. చక్రమున ద్రవ్వి యొక్క పు ◆ ష్కరిణి చేసి
ఖననవేళా ప్రయాస సం ◆ జనిత మైన
ఘర్మ జలమున బూరించె ◆ కైటభారి
యమ్మహాతల్వాలంబు గా ◆ శ్యంతరమున

క. వేయును నెనమిది యేండ్ల
తోయజలోచనుడు చేసె ◆ దుస్సహతప మ
త్తోయాధారము దరిగా
త్యాయస్యాధి పతిగుజెంచి ◆ యతులిత భక్తిన్

వ. అనంతరంబు.

శా. ఇందూత్తంసుడు కాశికాధిపతి వి ◆ శ్వేశుండు ప్రత్యక్షు
డై కందర్పారి ముకుంద నిర్మిత మహా ◆ కాసారముంజూచి యా
నందంబొంది నృషధ్వజుండు బహుమా ◆ నశ్లాఘగావించె దా
మందాందోళితమౌళియై ఘుశిరో ◆ మాల్యావళుల్ ప్రోయగాన్

క. ఫణి భూషణుడు వాపీ
ప్రణుతి శ్లాఘా పరంపరల ◆ నొనరింపన్
దిరా యనుసి దక్షిణ శ్రుతి
మణికర్ణిక మిట్టి సరసి ◆ మధ్యమున బడెన్.

వ. పరమేశ్వరు [illegible] చేసియు
చక్ర పుష్కరిణీ మాహాత్మ్యకథా [illegible] నుండె.

గీ. చక్రపుష్కరిణీ తీర్థ ♦ సమీప భూమి
శంఖ చక్ర గదా పాణి ♦ [illegible] నగు
గాశికా దీర్ఘ మహాత్మ్య ♦ [illegible]
శివుడు నానతి యిచ్చెన ♦ [illegible].

—♦ అగస్త్యుఁడు వీరభద్రేశ్వరుని [illegible] ♦—

సీ. అంతః ప్రవాహిణియై ♦ యా[illegible] నే
ధరణి ధరము పొంత ♦ [illegible]
పారునే శైలంబు ♦ పాద మూలంబున
గల్లేటితో వృద్ధ ♦ గంగవాసి
యుదయించె నే కొండ ♦ యుత్తరా [illegible]
తలకుశీ సప్తగో ♦ దావరంబు
జనియించెనే శిలో ♦ చ్చయము దక్షిణమున
గణ్వ వాహిని యుష్ణ ♦ గడలు కోనగ
పద్మగిరితోడ బుట్టువే ♦ పర్వతంబు
బలిసి యుండునె యద్రికి ♦ బంచలింగి
యట్టి వీరభద్రాఖ్య మ ♦ హాచలమున
కరుగు దెంచెను వింధ్య మ ♦ దాపహారి ?

వ. ఇట్లరుగు దెంచి లోపాముద్ర కిట్లనియె.

గీ. దక్షిణా నంద విపిన మ ♦ ధ్యంబు నందు
క్రతు విధిధ్వంస వేళ దే ♦ వతల నతికి
వీరభద్రేశు డీయద్రి ♦ నెన్నఁదన్ని
గాఁమీ వారిఁదరవారి ♦ గడిగినాడు.

గీ. పంకజ జన్మభాగము వీర ◆ భద్ర గిరియు
సాంద్ర ఘనసింధి వక్షోరు ◆ సాగరాకారంబు
భువన చక్షుః కిరణంబు మాగ ◆ బాగు సాక్షి
గౌతమీ గంగ ముత్యాల ◆ కంఠమాల.

సీ. ఎవ్వాఁడు దాఁచేత ◆ గ్రొవ్వాడి నఖముల
చిదమ భాసాదేవి ◆ జిగుగు ముక్కఁ
గనక మేఖల గ్రుచ్చి ◆ కట్టె నెవ్వాడు లీల
జెఱుగు మై భూషార్క ◆ మెఱుగు బండ్లు
కోరి కెవ్వఁడు పదాం ◆ గుష్ఠభాగంబున
నుడురాజు పొట్టగు ◆ జరుక నూదె
దఱిగె నెవ్వాడు ఖడ్గ ◆ ధారా చలంబున
నగ్ని నాలుక లేదును ◆ సంట గట్టి
మోదె నెవ్వాడు ముప్పది ◆ మూడు కోట్ల
వేలుపులఁ బార బార వె ◆ న్వాఁడఁ దగిలి
యట్టి శ్రీ వీరభద్రుఁడీ ◆ యద్రి మీద
భద్ర కాళియుఁ దానుండు ◆ పద్మ నయన.

గీ. బ్రహ్మ సంవేద్యమాది గా ◆ బట్టి సొంత
మతివ గోదావరీ నదీ ◆ హారమునకు
నడుమ నాయక రత్నమై ◆ నలువు మిగులు
బంచలింగా శ్రయము వీర ◆ భద్ర శిఖరి

— ◆ అగస్త్యుఁడు లక్ష్మిని స్తుతించుట ◆ —

సీ. క్షీరోద కన్యక ◆ శ్రీ మహా లక్ష్మికి
గమలాయ తాక్షికి, ◆ గంబు కంఠి

అఖిల లోకేశ్వరి ♦ కాశికాపుర వాసిని
　　గగన కేతకి పుష్ప ♦ గర్భగౌరి
కరుణా ధరోష్టికి ♦ సముగ కోటీర కిరీట
　　కోటి విటంక సం ♦ ఘాట ఘటిత
తత్నాంకుర ప్రభా ♦ రాజి నీరాజిత
　　శ్రీపాద పద్మ పీ ♦ ఠోపకంఠ
కంబుకుహా నాథు దేవికి ♦ నాది శక్తి
కిందివరకు లోక మాతకు ♦ నిగురు బోడి
కలరు విశ్వాని తల్లికి ♦ బ్రార్థితార్థ
కల్పవల్లికి మ్రొక్కంగ ♦ గంటి మంటి

వ. అని యనంతరంబ.

గీ. చందురుని యందు జ్యోత్స్నవు ♦ చంద్ర వదన
ప్రభవు వానర కిరుసందు ♦ బద్మ నయన
దాహశక్తి వి పూబోడి ♦ దహను నందు
మ్రొక్కెదను నీకుఁ గల్యాణ ♦ మూర్తి లక్ష్మి.

గీ. బ్రహ్మ పుట్టించు మనుచు నా ♦ రాయణుండు
హరుఁడు హరియించు భువనంబు ♦ లవసరమున
నెటు సమకూరు వీరికి ♦ నీ ప్రభావ
మీవు గలుగంగ బట్టి కా ♦ కింను వదన

ఉ. పండితుడాత డాతడు ప్ర ♦ భావ సమగ్ర దతండు శూరుడా
తండు వివేకి యాతడు వ ♦ దాన్యు డతండు సు.శీ కులీనుడా
తండు కళావిదుం డతడు ధన్యు ♦ డతండు మనోజ్ఞమూర్తి
యెవ్వండు భవత్కృపా కలన ♦ వైభవ లక్ష్మికి బాత్ర మిందిరా

చ. [illegible] • [illegible]
గిరి పాలిండ్లు [illegible] • గిలుకుల [illegible]
పాల తెల్పు [illegible] • [illegible]
[illegible] చెప్పు [illegible] • [illegible] యుందిరా

ఉ. ఎవ్వని నేని నీవు కను • నింపుమెయిం జూచిన వాని [illegible]
[illegible] సుతులు • భూపతిగా బ్రజ కల్పకంబుగా
[illegible] • [illegible]
[illegible] ద్వేషులు • [illegible] శ్రీ సతీ.

ఆ. కమల నయన నీవు • కలవోటు సరసంబు
నీవు లేనివోటు • నీరసంబు
కంబు కంఠ నీవు • కలవాఁడు గలవాఁడు
లేనివాఁడు నీవు • లేనివాఁడు.

సీ. పరిపూర్ణ హేమ కుం • భములు హస్తంబుల
ధరియించి యిరువంక • గరులు గొలువ
బలగమ్ము వగించు పద్మ • మహాపద్మ
ముకరాది నిధులు నే • మమున గొలువ
వింజామరలు దాల్చి • వెనుకదిక్కున దేవ
గంధర్వ గుహ్యకాం • గనలు గొలువ
నెలవంకఁ బలువంక • నింద్రాది దివిజులు
సేవాంజలులుఁ మౌళి • జేర్చి కొలువ
భర్మ పంకజ కర్ణికా • భద్రపీఠి
కాగ్రమున నిండు కొలువుండి • యఖిలలోక
రక్షణము సేయునిన్నేను • బ్రస్తుతింతు
వసమ సౌభాగ్య గుణధన్య • యబ్ధికన్య.

— నారదుఁడు వచించిన పురుష లక్షణములు —

గీ. తిర్య గూర్ధ్వంబు గొలువంగ ◆ దేహదృష్టి
యెవ్వనికి రేఖ్య సమరుని ◆ నెవ్వఁ డౌను
మానవుల వాఁడు ధరణి నా ◆ మాన్యుఁ డగుచు
బుద్ధి యోగ్యుఁడు భాగ్యవంతుఁ ◆ డై విభవము కలిగి.

గీ. ముక్కు భుజములు లోచనం ◆ బులును బాను
హానువులునా నైదు దీర్ఘంబు ◆ లగును మేలు
మెడయు జంఘ యుగంబును ◆ మేహనంబు
హ్రస్వములు గాఁగ వాఁడు భా ◆ గ్య నిధి యగును.

గీ. నాభి రంధ్రంబు సత్త్వం ◆ బు స్వరమును
మూఁడు నత్యంత గంభీర ◆ ములుగ వలయు
నంగుళీ దేశ జత్రువ్వ ◆ గంభీ సుబ్బ
పంచకము సూక్ష్మమై యుండు ◆ భాగ్య నిధికి

గీ. కరములును కక్షియును ◆ గళ స్కంధములును
ఫాలమును మోము నున్నది ◆ బడయ వలయు
హస్త రేఖాద్యగంత జ ◆ హ్వ ధరోష్ఠ
తాలు నఖములు గెంపైన ◆ ధన్యుఁడతఁడు

గీ. కటియు వక్షస్థలంబును ◆ నిటల తటము
విస్తృతము లెవ్వనికి వాఁడు ◆ ప్రభుత గాంచు
బదము గోమల మయ్యున ◆ బాణికరిన
మయ్యు నైశ్వర్య మొసగును ◆ మానుభావ

గీ. దాల్ప నెవ్వఁడు భ్రూలతాం ◆ తరమునందు
వర్తులంబైన దక్షిణా ◆ వర్తరేఖ
యాతఁడే కాత పత్రమహా ◆ నట్లుగాఁగ
ధరణి రాజ్యంబు గావించు ◆ తథ్యమనఘ

క. కేశాంశోన్నత రాగాగా నున్గో
పను నంగ్యసుమౌ ద్రవ్యమాన్య ◆ సందయ క్షముల్తై
నిశాలంగాగా నఖాననులై
దివ్యాంగని యూడుగి...ంౌ ◆ సగు సంపదను జలకవన్.

సీ. లింగంబు గ్రస్వమైన ◆ తెన్ను మూత్రము దక్షి
ణావర్తి విస్తృతం ◆ బైనమేలు
మధు గంధమైనను ◆ మాన్య గంధం బైన
సంద్రియాంబు శుభంబు ◆ నియజాలు
గంధ సుగంధంబు ◆ క్రౌంచ దుందుభి ఘోష
గంభీర ముగుట బో ◆ ఖ్య ప్రదంబు
హంసస్వన నినాద ◆ సఘూర మధుచ్ఛాయ
బంగితం బై యుచ్చు ◆ మంగళంబు
నయిదు రేఖలనొసలి వా ◆ డహయుతుండు
భాగ్యనిధి ముప్పదియు రెండు ◆ పండ్ల వాడు
కంబు నిభమైన మెడవాడు ◆ ఖండకీర్తి
నూర్ధ్వ రేఖల పదము వా ◆ డుత్తముండు.

గీ. వాస్త మిరియించి పట్టి ◆ యూపుడు గదసి
యాంగుళులు రంధ్ర హీనంబు ◆ లయ్యెనేని
పతిని కల్యాణ లక్షణా ◆ న్వితుని గాగ
జెప్పె సాముద్రిక జ్ఞాన ◆ సిద్ధ బుద్ధి

శివరాత్రి మహాత్మ్యము

శివరాత్రి మహాత్మ్య మొక శైవ గ్రంథము. శ్రీనాథుం డీ ప్రబంధమును రచించి నట్లుగా నెక్కడను జెప్పుకొని యుండలేదు. ప్రాయశః నిది యాతని కట్టకడపట రచించి యుండునని తోచు చున్నది. ఇద్దానిని ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు సంపాదించి ప్రకటించు వరకును యీ గ్రంథము యొక్క యునికి యెవ్వరికిని తెలియదు.

ఇపుడు ప్రకటింపబడిన గ్రంథము నాలుగాశ్వాసములు. ఇందు కవి మొదటజెప్ప నుద్దేశించిన సుకుమారోద్భవంబును, శివరాత్రి మహాత్మ్యము అను కథలు ముగిసినవి కాని నాల్గవ యాశ్వాసాంతము నందలి "చిన్నబోయి శివుండేమి చేసె" ను ఆ ప్రశ్న యుండుటచే నింకను గొంత గ్రంథముండవలయు నని తోచు చున్నది.

ఈ కావ్యమును శ్రీనాథ కవి సార్వభౌము బిరుదమును బడసిన యనంతరమే రచించి యుండెనని కొందరును, ఇందు దోషము లత్యధికముగా నుండుటచే నిది యాతని బాల్యమున రచింపబడెనని కొందరును తలంచుచున్నారు.

సుకుమారుని జననము

వ. ఇవ్విధంబున సుశీలాదేవి నందనుం గాంచిన వార్త యంతఃపుర చారిణి యొకర్తె విన్నవించిన నమృతరసధారాభిషేకంబయిన యమ్మాటకు సద్యః ప్రహర్ష రోమాంకుర నికర కంటకిత గాత్రుండును దరస్మిత వికసిత కపోల మండలుండును నై మంత్ర్యాఖండలుండు.

గీ. తానుగట్టినట్టి ♦ చీనాంబరములు
దాను బెట్టినట్టి ♦ మేని తొడవు

[illegible] ◆ [illegible] కముగ
[illegible] ◆ [illegible]

సీ. [illegible] ◆ [illegible] వారు
[illegible] ◆ [illegible] వారు
[illegible] ◆ [illegible] వారు
[illegible] ◆ [illegible] వారు
[illegible] ◆ [illegible] వారు
[illegible] ◆ [illegible] వారు
గవల ధూపంబులు [illegible] ◆ ఘటించు వారును
మంచి ముట్టుపద [illegible] ◆ [illegible] వారు
గదిసి దీవించు వారును ◆ గంధ తైల
మంగళస్నాన వారుఁ [illegible] ◆ లందు వారు
బోడు వారును బరిహాస ◆ మాడువారు
నెట్టి దుష్కాంత సఖు లరి ◆ స్టాం యుమున

సీ. కర్పూర సమ్మిశ్ర ◆ గంధ సారంబునఁ
జలిచె జిప్పట భిత్తిఁ ◆ భాను యొకతె
వెలకల్లఁ బెట్టుచు ◆ త్ప్పలగంధి యొకర్తు
కప్ప గొజ్జ గృహోప ◆ కంఠ భూమి
జేత్రసింధు దేవత ◆ సేవించె నొకయింతి
పసుపు బుట్టము గట్టి ◆ భక్తి గరిమఁ
బట్టముపై లిఖించెఁ ◆ బాటలాధర యొకర్తు
క్రొత్తకస్తూరి శశాం ◆ కు నిఖరాంశు
జలద మేఘంబు కంత దే ◆ శమునఁ జూపెఁ
బువ్వుఁ బసుపుల నొకర్తు ◆ పువ్వుబోఁడి
యంబుజాసన యొకతె ని ◆ [illegible] ఘురించె
భుజగ నిర్మోక మొకతె ని ◆ [illegible] ముల్చెఁ.

ఉ. మంగళ రత్నదీపికల మాధ్యమునం బొగడొందె నొప్పు న
నంగజ సన్నిభుండు నవిరాగిణి నందను డాత్మ నెంచుచున్
నింగిఁ బ్రదోషవేళ నతి నిర్మల తారక చంద్ర నాగముల్
సంగతిఁ బుట్టుచుం గొలువఁ జాలగ నొప్పు శశాంకుఁ డై వడిన్.

గీ. బాలకుఁడు చంద్ర చంద్రికా ◆ పాండువయిన
పాన్పుఁ బొత్తుల పై నొప్పుఁ ◆ బవ్వళించి
యమృత వారాశిలోన శే ◆ షాహి మీఁద
బవ్వళించిన కౌస్తుభా ◆ భరణు బోలి

గీ. దాన ధర్మంబు లొనరించి ◆ త్యాగమిచ్చి
ప్రసవ గేహంబు సొచ్చి భూ ◆ పాల మంత్రి
యష్టి పావక సంస్పర్శ ◆ మాచరించి
ప్రథమ తనయ ముఖేందు బిం ◆ బంబు చూచె.

— ◆ సుకుమారుని రూపాఖ్యానము ◆ —

సీ. ఆజాను దీర్ఘబా ◆ హార్గళ స్తంభభుజుడు
కోమలాంగుళి వినీల ◆ కుంతలుండు
కర్ణాంత విశ్రాంత ◆ కమలాయతాక్షుండు
పరిఫుల్ల చంపక ◆ ప్రసవ కాంతి
బహుళాష్టమీ శశి ◆ ప్రతిమ ఫాలతలుండు
కంబు సన్నిభ చారు కంధరుండు
పరిపక్వ బింబికా ◆ పరిపాటలోష్ఠుండు
గంధ వారణ కుంభ ◆ కఠిన భుజుడు
సచివతనయుండు కుపిత దూ ◆ ర్జటి లలాట
చతుర నలార్చి రుద్గమ ◆ సంప్రభూత
విస్ఫులింగ చ్ఛటావలీ ◆ విప్లవమున
బసిమి తప్పని వలరాజు ◆ పగిది నొప్పె.

సీ. [illegible]
[illegible] ◆ [illegible] ధరించి
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ [illegible] సౌగంధ్యములందు
[illegible] ◆ [illegible]
యౌగ్యత పరిగపడ్డా ◆ యూతమైన
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] రాచరికమైన ◆ సలవరించి
నగరి వీథుల జరియించు ◆ బ్రగడ సుతుండు

గీ. సచివ నందను కీర్తిపా ◆ శేముల వ్రేలు
కుండలంబుల ముత్యాల ◆ గుళిక లొప్పు
వన్నె లోకస్తుడగు శంబ ◆ రారి కేప్పు
రతి మహాదేవి యాశ్రు పూ ◆ రములు వోలె.

క. కనుమా యుద్ధ విభుడగు నా
రసికుని పై వ్రాలుసాను ◆ రాగము తోడన్
విసరుహా నయనుల చూపులు
భసలంబులు పూవు దోట ◆ వయి వ్రాలుగతిన్.

గీ. భావ మభిరాము రూపైక ◆ పాతకంబు
యూపనము దోషము లకెల్ల ◆ నాస్పదంబు
మన్మథుండు కోపి గాటు నియా ◆ మంబు నిలుచు
సుదతులు వాని గడకంట ◆ జూచినపుడు.

సీ. సంధ్యాభివందన • శ్రద్ధ యుద్వాసించె
　　గాయత్రి దవ్వుగా • గట్టిపెట్టె
నగ్నిహోత్రము మానె • నౌపాసన సమాప్తిఁ జ
　　నఘమర్షణస్నాన • మునిఁగి మానె
నిహపర సామగ్రి • నీటు జాటెను సట్ట
　　విధి దేవతార్చన • వెలి బుచ్చె
వేద పాఠము మానె • వివిధసత్కర్మాధి
　　సత్కథాలాపంబులు • జాఱ విడిచె
దనకు మరిగిన వారసుం • దర వనితల
నిరత సల్లాప భోగ • నిపుణతా సు
ఖానురాగ నిమగ్నుడై • నిత్యకర్మ
మైత నర్చించు సుకుమార • ధరణివిభుఁడు.

—• మలయ మారుతము •—

సీ. సంభోగ పరిఖిన్న • శబర సీమంతినీ
　　స్వేద వారిబిందు వి • చ్ఛేదకారి
విఘట మానాంభోజ • విపిన షండము ధూళి
　　పరిమళా సార సం • పర్కసురభి
సదమ కాంతారకా • సారయూథ సమ్మర్ద
　　సంభూత డిండిర • శకలవాహి
లలిత లుంగ లవంగ • వల్లీమతల్లికా
　　లాస్యోప దేశలీ • లాగురుండు
యామిని శేష తుహిన ధా • రానుషంగ
జడిమ భరమంద చతుర సం • చారకారి
యల్ల నల్లన బొలుపారు • నడవి నడుము
గాల్వ సంధ్యా సుగంధుఁడు • గంధవహుఁడు.

[illegible]

వ. [illegible]

సీ. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

నే [illegible]

[illegible]

నిలిచి [illegible]

[illegible]

[illegible] రాజుల [illegible]

సీ. కేలుదో [illegible] ◊ [illegible]

[illegible] ◊ [illegible]

ఫాల భాగమునందు ◊ [illegible]

[illegible] ◊ [illegible]

[illegible] ◊ [illegible] నే [illegible]

[illegible] ◊ [illegible]

బలియించి [illegible] ◊ [illegible]

[illegible] ◊ [illegible]

దానవులు [illegible] జేసి [illegible] ◊ [illegible]

[illegible] ◊ [illegible]

[illegible] ◊ [illegible]

[illegible] ◊ [illegible]

ఉ. ఎట్టుగ నేగఁజాలుదిరి ◆ యిందు వశాధర భృత్యవర్యులా
యీ చెట్టు దురాత్ముని స్వర్గమని ◆ చెంతకు నేమి గొనిపోవ్వలెనంచు
యొట్లొకో శంకరు డొకని ◆ నవ్వని నేఁ గొని తేఁ బంపినన్
బట్టుగ వచ్చినారొ తెడఁ ◆ బోటున వీని మతిభ్రమంబునన్.

సీ. అని హేతువులు నుద్ద ◆ స్టాంతంబులును జూపి
యమ........ ◆ యవని నుగుని
నారక యుండెడు న్యా ◆ య్యపునొగ్గ దల్పక
భక్తి విచేయు నుపట్టు ◆ పాటుఁ దలచి
మరణ పాశములచే ◆ వ్యథత చేసెను కూడ
నుకుమారు డెంతేని ◆ స్రుక్కుచుండ
నెదురు చూడఁ దోఁచెంగి ◆ రీశ........
తారు పంచిన వారు ◆ తెడయుటయును
గాలయాపనము నతుని ◆ గ్రహము బూని
శంభు కింకరుఁ పుడవ ◆ స్తంభ మొసగ
నోడు గంపుచు నప్పుడే ◆ కాంతముండి
సమధికంబైన సాహసో ◆ త్సాహ వృత్తి.

ఉ. చిత్తరి దండిమాట లిటు ◆ ప్రేలెద రే యమరాజు సేవకుల్
చిత్రజ వైరి యాజ్ఞయొక ◆ చీకికి గైకొనకించు నుద్ధతి
న్మృత్తిని వారినిం గడిసి ◆ నిర్భర భూరి భుజాబలంబునన్
మొత్తిరి యుక్కు బాహువులు ◆ మోడిచి పట్టి వృషాంకకింకరుల్

క. కడెనములఁ బ్రహరించిరి
యడచిరి లాతముల మొత్తి రహో వలయములం
బిడికిళ్ళ ఘట్టించిరి
తడబడ న్మృడభటులు దండధరు కింకరులన్.

హరవిలాసము

ఇది 7 ఆశ్వాసములు గల యొక శైవ ప్రబంధము. శ్రీనాథుడు కాశీఖండమున జెప్పిన "చిన్నారి పొన్నారి చిరుతకూకటి నాడు" అను పద్యమున నీ గ్రంథము పేర్కొనబడి యుండలేదు. కావున నైషధాది కాశీఖండము రచించిన పిమ్మటనే యిద్దానిని రచించి యుండునని తోచుచున్నది.

ఇందు ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసముల యందు సిరియాళ చరిత్రమును, తృతీయ చతుర్థాశ్వాసముల యందు గౌరీ కళ్యాణమును పంచమాశ్వాసమున దారుకావన విహారమును షష్ఠాశ్వాసమున హాలాహల భక్షణమును, సప్తమాశ్వాసమున కిరాతార్జునీయమును వర్ణితములయి యున్నవి.

ఇందు శ్రీనాథుడు సంస్కృతాంధ్రముల సమముగా వాడి యున్నాడు. ఇది యాంధ్రీకరణము కాకపోయినను శ్రీనాథుడు గౌరీ కల్యాణమును రచించు పట్ల కాళిదాసుని కుమార సంభవము నందలి అభిప్రాయముల గైకొని నట్లుగా దోచుచున్నది.

శ్లో॥ కా మేకపత్నీ వ్రతదుఃఖ శీలాం
లోలం మనశ్చారుతయా ప్రవిష్టామ్
నితంబినీ మిచ్ఛసి ముక్తలజ్జాం
కంఠే స్వయం గ్రాహ నిషక్త బాహుం. కుమా. 3వ శ్లో. 7

ఈ శ్లోకమునకు శ్రీనాథుని యాంధ్రీకరణము.

సీ. ఏక భర్తృవ్రతస్థయై ♦ యే లతాంగి
నీకుఁ జేయూడు ధర్మంబు ♦ నిలువరించె

నది ఖిని [illegible]

జేయఁగాఁ [illegible]

శ్లో॥ కయాసి [illegible]

త్వాదా [illegible]

తస్యాః [illegible]

ప్రవాహే [illegible]

శ్రీనాథుఁ [illegible]

గీ. ప్రణామ [illegible]

నిన్ను నే [illegible]

నా [illegible]

దేహ గావింతు [illegible]

ఇట్లు మిగిలిన కథలను [illegible] కావ్యాల నుండియు గ్రహి[illegible]

సిరి [illegible]

—శివయోగి సిరియాళు[illegible] గావించు[illegible]

గీ. ఆ జటాధారి చేరంగ [illegible]

తనదు [illegible]

కేలు [illegible]

చిన్ని ముద్దుల సిరియాళ[illegible]

శా. అన్నా యా[illegible]

యున్నిర్భాగ్యుఁడు జోగి [illegible]

నిన్నుం జూచి [illegible]

వన్నె [illegible]

క. [illegible] పూని [illegible]
గొంటెదు నిన్ను [illegible] ♦ గుణవర్ణనవిధా
[illegible] చేసి [illegible]
గుణమ్ముల [illegible] ♦ [illegible]ములు గలశే.

సీ. దానవ్రతము గాక [illegible] ♦ తీర్చి చెప్పును
[illegible] వసుగుణు [illegible] ♦ చిరుత వాని
[illegible] ♦ సుస్థితంగుచు
నిన్ను వేడినఁ జనంగ ♦ నిశ్చయించె

వ. [illegible] యను వేదవచనం బవలంబించి యెక్కడి
కేని, బోయి [illegible] తప్పించుకొనుట నీకు గర్తవ్యంబు.

—♦ సిరియాళుండు శివయోగికి ప్రత్యుత్తర మొసంగుట —

చ. అనవృతమును గుమారా సిరియాళుండు వీనులు మూసికొంచునో
యనఘ చరిత్ర నీవు నిటు లానతి యీయఁగునయ్యా నీకుఁగా
దనిపలుకంగ నాకు భయమయ్యెడు గాక పరార్థమే తనూ
ధనము వ్యయింపఁ గల్గుట కదా జనసైక ఫలంబెఱింగినన్.

సీ. ఎలుక చాలని వా ♦ డందు మే దధీచి
సద్బుద్ధులై మేఘ వా ♦ హనుడు శిబియు
ధరం బరోపకారార్థ ♦ మిదం శరీర
మనెడు వాక్యంబు వినవెసం ♦ యమి వరేణ్య

గీ. అధ్రువంబైన మలభాండ ♦ మైన దేహ
మనఘ యన్యోప కారార్థ ♦ మైవ్యయించి
ప్రవిమలంబు గల్పాంతర ♦ స్థాయమునైన
కీర్తి కాయంబు గైకొంట ♦ కార్తి యేల.

అనిన జటాధారి డంగు ప్రభువునకు నీవు చిరుతొండ నంబి
కంటె నధికుండవు వో మ్ముకొను మురలి పోవుచాడు........

— [illegible] —

—శివుడు మన్మథుని మనసులోనుండియే భస్మము గావించుట—

గీ. అఖిల లక్షణ సంపూర్ణ యగు నుమాకృతి
యా లతాతన్వి జూచి పు ష్పాయుధుండు
గమకించె [illegible] ను దేహాత్మ సాధనంబు
సఫలతం జెందెనని చాల సంతసిల్లె.

ఉ. అప్పుడు బాయకప్పు దరు [illegible] శశాంకధరు గౌరి భక్తితో
నప్పుడు జూసె [illegible] యుడు నంచిత యోగ సమాధి నిష్ఠుడు
దప్పక బాహ్యసీమ భ్రమ దంచెనగం బగమంబు [illegible]
యొప్పుడు దివ్యతేజము స ముజ్జ్వల కోటి [illegible] ప్రకాశముగన్.

క. అసమ భయ భ్రాంతు లలరంగ
గుసుమంబులు దోయిలించి కోమలిసించెం
గిసలయ భంగంబులతో
నసమ నడుము వణక మ్రొక్కు ని యడుగుల మీదన్.

ఉ. పల్లవ పుష్పభంగములు పాద సరోరుహ యుగ్మకంబు పై
జల్లి శిరోవతంస మగు సంపగి మొగ్గ యొకింత జారగా
నల్లన మ్రొక్కె బాహ్యభి యంబును భక్తియు సంభ్రమంబు సం
ధిల్లగ భక్తరక్ష [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] కంధకారిన్.

క. సరిలేని మగని [illegible]
[illegible] [illegible] వల్కె. శివుండు తథ్యము యిది యీ
శ్వర భాషితమున కుందర
తరముల యందైన సా ఫల్యము గలదే.

ఉ. పంచ శరుండు దర్పిత బాణ విమోక్షణ కాలముం బ్రతీ
క్షించుచు గౌరి శంకరుని జేరిన యప్పటినుండి యెప్పుడున్

[illegible] వింటనారి సా
రించెను [illegible] త్కార్య ధుర్యుఁడై.

సీ. [illegible] గౌరి
[illegible]
[illegible]
[illegible]

గీ. [illegible] నాగమునకు
[illegible] కోపు దమొ
[illegible] నించువింట
సుస్త్రరాజంబు సమ్మోహనా నాశుగమంబు.

మ. [illegible] జంద్రోదయారంభకా
లమునన్ [illegible] దుగ్ధసాగరము [illegible] బింబాధరో
ష్ఠము [illegible] గ్రాంత విశాల నేత్రము [illegible] స్వచ్ఛంబునై యొప్పగా
[illegible] ముఖాంభోజము [illegible] సన్నివేశంబునన్ [illegible] లన్

గీ. శైల సుతయును భావంబు కేలు దెలిసి
[illegible] కంబు పులకంబు నంకురింప
[illegible] నెమ్మోము లజ్జాభరంబు పేర్మి
[illegible] లోచనంబుల [illegible] మాంగి.

వ. అనంతరం బంతట మదనుండు [illegible] ఇంద్రియక్షోభంబు
బలాత్కారంబుగా గురియించిన చేతోవికారంబునకు గార
ణంబు దెలియం దలంచి దిశాచలంబులకు జూపు వఱపు నప్పుడు
కట్టెదుర దక్షిణాపాంగ నివిష్ట ముష్టియు, నానతాంగుండును
నాకుంచిత సవ్య పాదుండును, చక్రీకృత కార్ముకుండును బ్రహ్మా
స్త్రప్రయోక్తుండును నైన మన్మథుని గనుంగొని తపః పరామర్శ

విస్ఫుట క్రోధమూర్ఛితుండై [illegible] ప్రళయ [illegible] ంబగు
విరూపాక్షుని లలాట [illegible]
జ్వాలంబై న కృపీట [illegible]
హాహాకారంబులు సేయ, సముద్రంబు [illegible] సన
తూణంబుల తోడం గూడ [illegible] ము చేసెను.

హాలాహల భయంకరము

వ. ఇట్లు తరువం దరువ సముద్ర మధ్యంబున.

ఉ. బుగ బుగమంచు [illegible] ◆ [illegible] ఘూర్ణిల [illegible]
బోగలు తరంగ సంఘములఁ ◆ బొగ్గుగ [illegible]
బొగులంగ జేయు నుద్ధపిఁడఁ ◆ బుట్టెను సర్వ [illegible]
జిగురుల చాయలం దెగడు ◆ జిహ్వలు [illegible]

క. వాసుకి విషభర విషమ ని
శ్వాసంబుల ఘట్టనముల ◆ సముద్ధిక [illegible]
యా సాగర మధ్యంబున
భాసుర హాలాహలంబు ◆ ప్రభవించె [illegible].

చ. గరళ మహోత్కటానల శి ◆ ఖా నివహంబులు [illegible]
దరికొని [illegible] జగత్త్రయము ◆ తల్లడమందర [illegible]
సుర గరుడోరగా మరులు ◆ [illegible]
తురత వహించె దిక్పతులు ◆ తూలిరి ఘూర్ణితులై [illegible].

వ. అప్పుడు సుస్థిరుండై విరూపాక్షుండు [illegible]
బగు తన దక్షిణ హస్తంబెత్తి [illegible] అభయం బిచ్చి
సన్నియెంత యూరడించిన నూరడిల్లక నారాయణుండు గన
న్వేల్పులు పలాయమాన పరాయణులై వెసఁ [illegible]
జూడక పోవం దొడంగిన.

శా. హుంకారోగ్ర ఘోరాగ్ని ... ప్రోద్రేక సంరంభని
ర్ఘోషా ... భుజగాధిప పా
లంకారాంగము ... ప్రత్యేకశా
సంక్షో ... విషజ్వాలా జిహ్వ ఘోరమై.

క. స్తంభించి నిలిచె గగనము
శంభుని ముందట మాగాంతి ◆ జలధరము గతిన్
గంభీర హుంక్రియారావ
స్తంభ సముద్భూత మూల ◆ సంరంభముతోన్.

చ. జలధర మంతయై పెరిగె ◆ వసముఖ గైకొని నూర్కరాకృతిన్
పిలిచి పికంబుతోఁ దొరసి ◆ నేరెడు పండ్లు బోలె నుండయై
కలశ పయోధి మంథనము ◆ బంధముఁ బుట్టిన యమృతహాలా
హాలము క్రమంబున న్నిపుని ◆ హస్తపరోరుహ మెక్కెఁ జక్కఁగన్.

క. కటుకముగు విషము విషధర
కట కంబగు కేలఁబూని ◆ గౌతూహ లియై
ఘుటికా సంసిద్ధుఁడు రస
ఘుటిక యతండు బోలె మృడుడు ◆ గుటుకున మ్రింగెన్.

గీ. కంఠికా నీల రత్నంబు ◆ కరణి నొప్పె
లలిత మృగనాభి పంకంబు ◆ చెలువు దాల్చెఁ
గాలకూట విషంబు త ◆ త్కంఠమునకు
నాభరణ మయ్యె బ్రహ్మము ◆ లభినుతింప.

కిరాతార్జునీయము

— శ్రీ శంకరుని స్తుతించుట —

క. శివ పర బ్రహ్మంబవు
నిఖిలాండ పతివి ◆ నీవు ప్రసన్న

శ్రీవిభ వారోగ్య చయుక
ప్రావీణ్య ప్రాభవైక ఫలదుఁడవు శివా.

క. నిన్నుఁ ద్రిజగన్నివాసుని
బన్నగ కంకణుని భక్త పరతంత్రుని స
న్మాన్నత కరుణా గుణాసం
పన్నుని గనుగొంటి మంటి ఫాలేక్షణ ధరా.

క. నీచేతఁ గృపా విధిచే
వాచా గోచర వివేక వైయాత్యునిచే
నో చంద్ర కళా శేఖర
యాచించి మనోరథార్థ మర్థింగందున్

శా. నీకై యేను తపంబు జేసితి మహానిష్ఠాగరిష్ఠస్థితిన్
నీకై సంస్తుతి సేయుదుం గడగి నానేర్పొప్పగా నెంతయున్
నీకై పూజ యొనర్తుఁ గొంతవిరులన్ నిత్యంబు సద్భక్తితో
నీకై సేవ యహర్నిశం బొనరుతున్ నేభదండ చర్మాంబరా.

గీ. సాటి యెవ్వరు నీకు నిశాట బాణ
కైటభారాతి హాటక గర్భ సంధ్య
ఘన జటా జూట వాటికా ఘటిత వికట
గగన గంగా స్రవంతిక కంటి వైరి.

క. నీయందు జనము లుండుం
బాయక యా జగములం దు బాయక నీవుం
దీ యనువు దెలియ నజునకు
దోయజ నేత్రునకు నైన దోపదు శర్వా.

మ. జయ సర్వేశ్వర! సర్వలోక జనకా! చంద్రార్ధ చూడామణీ!
జయ కామాంతక! కామితార్థ ఫలదా! చతుస్త్రివశీకుండలా ?

జనము [illegible] శైలేంద్ర జా వల్లభా
జనము [illegible] శా! యీశ రక్షింపవే.

మ. [illegible] సంగతి బ్రాహ్మణంబులు
[illegible] సగ్గితి నొంచితి [illegible] ఘట్ట నం
[illegible] మాటి మాళి భోగభ్ర
[illegible] ద్రోహము చేసితి నేనిచేయుదుణ్

క్రీడాభిరామమునండి

ఇయ్యది వినుకొండవల్లభామాత్యునిచే రచింపబడినట్లు దెలియ వచ్చుచున్నది. కాని యిందలి పద్యముల తీరు పరికింపగా నియ్యది శ్రీనాథ కృతమని దోచుచున్నది. మరియు పూర్వ లాక్షణికులలో పెక్కురు క్రీడాభిరామమునందలి పద్యములను శ్రీనాథకృతవీధి నాటకము లోనివని యుదాహరించి యున్నారు.

క్రీడాభిరామము శృంగారము ప్రధానము గాగల వీధి రూపకము. భాషా చరిత్ర కవిత్వ విశేషముల ననేకముల నెఱింగించు. నీ గ్రంథ ముత్కృష్టమైనదైనను శృంగార రసభరిత మగుటచే పిన్నలచేబడిన చెడుగగునని దీని ప్రచార మరికట్టబడి యున్నది.

ఇయ్యది రావిపాటి త్రిపురాంతకునిచే సంస్కృతమున రచింపబడిన ప్రేమాభిరామమునకు అనువాదమని యిందు దెలుపబడి యున్నది. ఇపుడా ప్రేమాభిరామము నామ మాత్రావశిష్టమై యుండుటచే

క్రీడాభిరామము ప్రేమాభిరామము ననుసరించి రచింప బడినదో నిర్ణయింప వీలు గలుగదు.

ఇది యేకాంక రూపకము ఋతురాజాంకితమగు వసంతోత్సవముగా దేవుని యుత్సవమునకు ప్రదర్శించుటకు వ్రాయబడిన నాటకముగా నుండినది కాబోలును. ఈ విషయము క్రింది పద్యమున వెల్లడియగును.

క. నటులది దోర సముద్రము
విటులది యోరుగల్లు కవిది ♦ విద్యాకొండ మహా
పుట భేదన మాశ్రితులకు
నిట గూర్చెను బహ్మరసికు ♦ లెల్లను మెచ్చన్.

—♦ ఇంకొక యితివృత్తము ♦—

కాసల్నాటి మానవుని తనయుడగు గోవింద మంచన శర్మ కథానాయకుడు. ఓరుగల్లు నివాసము గాగలవాడు. అందు నివసించెడి కామమంజరి యను వేశ్యకాంతను వలచి కాపుండి యేదో కారణాంతరమున నామెను విడనాడి పోయెను. కొన్నిదినము లెట్లో వేగించి మరల నోరుగల్లును జేరుకొనియెను.

ఈ గోవింద మంచనశర్మయు - నాతనికి మార్గ మధ్యమున స్నేహితుడై వెంట వెంట వచ్చుచున్న టిట్టిభసెట్టి యను వర్తకుడును - యోరుగల్లు ప్రవేశించుటను కథా ప్రారంభము. ఈ మిత్రు లిరువురును పురమున ప్రవేశించుచు చూచిన దర్శనీయములగు వాటిని వర్ణించుచు నాటి సాయంకాలమునకు మంచనశర్మ కామమంజరి గృహము జేరుకొని తనకు మ్రొక్కుట కరుదెంచిన కామమంజరిని దీవించి యారాత్రి చంద్రికలో విహరించుచు సుధాకరుని స్తుతించును.

అరుణోదయముతో నారంభింప బడిన ఈ వీథి రూపకము చంద్రాస్తమయముతో పరిసమాప్తి జెందుచున్నది.

[illegible] ప్రాతఃకాల వర్ణనము:—

సీ. [illegible] [illegible] ♦ [illegible] పొర్లాడి
మెడమీద [illegible] పండు ♦ పిడుచపట్టి
గురిగింజ [illegible] ♦ గులికి పొదివించిన
గంగ మట్టి [illegible] ♦ కమున దీర్చి
[illegible]నీత బంగారు ♦ జంగ[illegible] తోడ
[illegible] ♦ గము ధరించి
బరిగ [illegible] ♦ [illegible] లుంగ
[illegible] ♦ నగ [illegible]
తిరుగు [illegible] ♦ వలుద శిఖయు
బగుడు బొమ్మంచు పెదవులు ♦ చిన్న నగవు
నంద మొందంగ వచ్చె గో ♦ విందశర్మ
మాధవుని పట్టి యొసపరి ♦ మన్మథుండు.

చలి:—

ఉ. ప్రక్కలు వంచి వంచి ముని ♦ [illegible] [illegible] రాచి రాచి త్రో
మ్మక్కల జేసి జేసి తల ♦ [illegible] నంది యందిలో
చక్కికి [illegible] ♦ చేసెడు గుమ్మడి మూటగట్టి పీ
పెక్కు [illegible] చలి ♦ యిక్కడ నక్కడ బెట్టు జేయగా.

కోడి కూత:—

ఉ. మంచన [illegible] ♦ మన్మథుండేక శిలాపురంబులో
బంచల నేత్రలంబతుల ♦ [illegible]య్యలపై రతికేలి రాత్రి పో
రించి ప్రభాతకాలము [illegible] ♦ [illegible] మెసను ధర్మ [illegible] ప
ట్టించుచు నున్న వాడ దెసు ♦ [illegible]గతి కుక్కుట కంఠనాళముల్

ఉ. కుంకుమ కేళి సల్పెదు ప్రకారమునం బుడుపా చుపోత్రిగూ
తాండవ రేఖ చూపెదని ◆ ధంబున చామర భానుతేజ యూ
రెండ ప్రభాత వేళ రవి ◆ యుంచె నితంబ భాగంబు జన్నులున్
గుండలముల్ గురుల్కవల ◆ గోముయు పంపమువింటివముంగిటన్.

గీ. గార్గ్య సిద్ధాంత మతమును ◆ కా[illegible]
శకున మూనుట యదియె బృహ ◆ [illegible] మతంబు
వ్యాస మతము మనః ప్రసా ◆ దాత్రిశేషము
విప్రజన వాక్యమరయంగ ◆ విష్ణుమతము

సీ. ముసుగు వెట్టిననేమి ◆ ముత్యాల కమ్మల
క్రొమ్మించు లీలలు ◆ గులుకరించె
మోము వంచిననేమి ◆ మొలక నవ్వుల కాంతి
చెక్కుటద్దములపై ◆ జీరువారె
జాడ యుండిన నేమి ◆ సొబగు రెప్పల మించి
తేట వాల్మెఱుగులు ◆ దిక్కరించె
జాటు జేసిన నేమి ◆ చక్రవాకల బోలు
పాలిండ్ల మెఱుగులు ◆ బయలు పడియె
సిగ్గు నటియించి మా వేడ్క ◆ చిన్నబుచ్చి
యేల యిటువలె జరియించె ◆ దేమి బుద్ధి
కామ సామ్రాజ్య పట్టంబు ◆ గట్టి నన్ను
గౌగలింపగ దగదె యో ◆ కరణా కాంత

సీ. వందనం బిందిరా ◆ వరుగన్న తల్లి
దండంబు ఫణిరాజు ◆ మండనునకు
సాంజలి సోమ సూ ◆ ర్యానల నేత్రకు
నభివందనము జగ ◆ దంబి కకును

మొగుపు జేతులు దేవ ◊ మునిసిద్ధ సేవ్యకు
జమదగ్ని గాధాప్తు ◊ సాత్విక శరణు
జ[illegible]హారు రమణు[illegible] ◊ [illegible]భినా గారకు
నమితంబు గిరిరాజ ◊ నందనకును
నిత్య కల్యాణి కళికల ◊ నిలవేణి
కాదిశక్తిక వేద వే ◊ దాంత సార
కేశ నీరద బాహ్య రా ◊ కేందు ముఖికి
సకల జననికి సాష్టాంగ ◊ మనుదినంబు.

ఉ. కప్పుర భోగి వంటకము ◊ కమ్మని గోధుమపిండి వంటయుక్
గుప్పెడు పంచదారయును ◊ గ్రొత్తగ గాచిన యాలనేపిని
ర్పప్పును గొమ్మునల్లనటి పండ్లును ◊ నాలుగునైదు నంజలున్
అప్పలతోడ గ్రొంబెరుగు ◊ లక్ష్మిత భోజ్యులయింటనారకుక్.

ఉ. వారణ సేయ దాపగొన వాస ◊ వారిజమంతుఁ దేటి క్రొ
వ్వారుచు నుంటి నీ సరిస ◊ నా ప్రియ హా తెరగంటి కంటికె
వ్వారికి గింపు రాదె తగ ◊ వా మగవారల దూరు నీ విభుం
డారసి నీ నిజం బెరుగు ◊ నంతకు నంతకు నోర్వ నెచ్చెలీ.

ఈ పద్యము శాలివాహన సప్తశతిలోని దని మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసినట్లుగా రావుబహాదూర్ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులవారు ఆంధ్రకవుల చరిత్రమున జేర్చిని యున్నారు కాని యాపుస్తకము యిప్పు డెచ్చటను లభించుటలేదు.

చాటు ప్రశంస

క. సిరిగల వారికి ◆ జెల్లును
తరుణులఁ బదియాఱువేలఁ ◆ దగఁ బెండ్లాడన్
దిరిపెమున కిద్ద ◆ ఱాండ్రా
పరమేశా! గంగ విడుము ◆ పార్వతి చాలున్.

పల్నాటి సీమ

ఆ. వె. చిన్న చిన్న రాళ్ళు ◆ చిల్లర దేవుళ్ళు
నాగులేటి నీళ్ళు ◆ నాపరాళ్ళు
సజ్జ జొన్న కూళ్ళు ◆ సర్పంబులును తేళ్ళు
పల్లెనాటి సీమ ◆ పల్లెటూళ్ళు

క. జొన్న కలి జొన్న ◆ యంబలి
జొన్నన్నము జొన్నపిసరు ◆ జొన్నలె తప్పన్
సన్నన్నము సున్న ◆ సుమీ
పన్నుగ పల్నాటి సీమ ◆ ప్రజ లందరికిన్.

క. రసికుండు పోవడు ◆ పల్నా
డెసగంగా రంభ యైన ◆ నేకులె వడకున్
వసుధేశుడైన ◆ దున్నును
ఘనుమాన్యుడైన జొన్న ◆ కూడే మెసవున్.

ఉ. వీరులు దివ్యలింగములు ◆ విష్ణువు చెన్నుడు కల్లిపోతురా
జారయ కాల భైరవుడు ◆ యంకివ శక్తి యను నన్నపూర్ణయున్
చేరెడు గంగధార మడు ◆ గే మణికర్ణికగా జెలంగు నీ
కారెమపూడి పట్టణము ◆ కాశిగదా పలనాటి సీమకున్.

ఉ. అంగడి కేఁగ లేదు వరి ♦ యన్నము లేదు శుచిత్వ మేమిలే
[illegible] ప్రసాద ♦ మున పదంబులు లేవు నీటికే
భంగి పసందుగ కొల్పు [illegible] ♦ ఏం పగులెవ్వరు లేరు దాత లె
వ్వఁగను మున్నుగా పల ♦ నాటికి మూటికి బోవ నేటికిన్.

సీ. కలిసంపు జొన్నల ♦ కటుకు సున్నాల సూచి
వస్త్రమా భయపడ ♦ వద్దు సుమ్ము
నానా రుచుల్ గోరు ♦ నాలుకా నీవేమి
సందేహ పడవద్దు ♦ చప్పరించు
ఎన్నడు గడి చేయు ♦ ఓరుగ నెల్లో యని
కుడి హస్తమా నీవు ♦ జడయ బోకు
కమ్మని వాసనల్ ♦ గ్రక్కున తేన్పడి
గర్భమా కుట కుట ♦ కాకయుండు

♦ ♦ ♦ ♦
♦ ♦ ♦ ♦

వచ్చె బహుధాన్యనామ సం ♦ వత్సరంబు
కాయ గూరలు మనకు ♦ నిక్కముగ గలుగు.

సీ. విడిన కొప్పున జాజి విరులొప్ప గారాల
జట్టి కుంకుమ చుక్క ♦ బొట్టు చెదర
చక్కఁగా బటువారు ♦ సందెపు కుచ్చెళ్ళు
చెలగు మట్టియలపై ♦ జిందులాడ
కోడమ గుబ్బలఁ బైట ♦ కొంగు సయ్యాటఁగార
ముక్కు నత్తొక వింత ♦ ముద్దు గుల్క
మొలగంట లిమ్ముగు ♦ మ్రోతలో రంజిల్ల
గనకంపు టందియల్ ♦ ఘల్లు రనఁగ

బొసఁగ గప్రంపు వీడెముల్ ♦ పొందు పఱచి
యొసఁగు జేడెలతో ముచ్చ ♦ టాడుకొనుచు
నలరు సింహాద్రి పైకెక్కి ♦ హాగ్ఘమునను
వచ్చె గలకంఠి వేసారి ♦ మచ్చెకంటి.

సీ. పలు తెరంగుల రఁగు ♦ పద్మ్ర రాగల నీణే
చక చక ప్రభల ♦ సాక్షాత్కరింప
సొంపుతో రవచెక్క ♦ డంపు ముంగరచాయ
పగడంపు మోవిపై ♦ పరిఢవిల్ల
విరిసియో సరిలి క్రి ♦ క్కిరిసిన చనుదోయి
బిగువున నెఱపైక ♦ పిక్కటిల్ల
ఒకపరి యొయ్యారి ♦ ముసుగులోనె నెఱివేఁ
కొమరాలి మూపున ♦ గుసిసియాడ
విరుల తావియు నెమ్మేని ♦ వెనుక కచ్చ
పెళ పెళక్కను చిరుతొడల్ ♦ బెళుకు నడుము
పలుఁద పిఱుదులు కలికి చూ ♦ పుల బెడంగు
లోలయఁ గన్గొంటి వేసారి ♦ కలువ కంఠి.

సీ. పొలు పొందగ విభూతి ♦ బొట్టు నెన్నొసలిపై
దళుక్కొత్త చెమట కు ♦ త్తల వడంగ
సొగసుగా బూదండ ♦ జొనిపిన క్రీగ్గొప్పు
జారగా నొకచేత ♦ సరుదు కొనుచు
బిగి చన్న గవమీద ♦ బిరుసు పయ్యెద చెంగు
దిగజారి శివసూత్ర ♦ మగపడంగ
ముక్కున హారుముంజి ♦ ముత్యాల ముంగర
కమ్మ వాతెర మీద ♦ గంతులిడగ
కొను జవ్వాడ మట్టియల్ ♦ గదిసి మ్రోయఁ
గమ్మ విలుకాని జాలువా ♦ బొమ్మయనఁగ

మెల్ల మెల్లన సింహాద్రి ◆ మీఁదికేగ
గన్నె పూఁబోఁడి యగసాలి ◆ వన్నెలాడి.

ఉ. హా జలజాక్షి! హా కిసలా ◆ యాధర హా హరిమధ్య హా శర
ద్రాజ నిభాస్య! హా సురత ◆ తంత్ర కళానిధి యెందుఁబోయితే
రాజమహేంద్ర వీధి గవి ◆ రాజు ననుం గికురించి భర్గకం
ఠా జిరకాల కూట ఘటి ◆ కాచితమైన యమాస చీకటిన్.

సీ. మీఁగాళ్ళ జీరాడు ◆ మేలైన కుచ్చెళ్లు
తీరున మడి చీర ◆ దీర్చి కట్టి
బిగువు గుబ్బల మీఁద నిగ నిగల్ధళు కొత్తు
నోర పయ్యెద కొంగు జారవైచి
వలపుల కోక వింత ◆ గలుగఁగా గొప్పవా
కురులు నున్నగ దువ్వి ◆ కొప్పు వెట్టి
నెలవంక నామంబు ◆ సలలితంబుగ నుంచి
తిరు చూర్ణమూ మీఁద ◆ దీర్పు జేసి
ఓర చూపుల విటులదా ◆ నూరడించి
గిల్కు మెట్టెల రవ రవల్ ◆ గుల్కరింపఁ
జికిలి చేసిన తామ్రంపు ◆ చెంబుఁబూని
వీధి నేతెంచె సాతాని ◆ వేడ్కలాడి.

సీ. బాలేందు రేఖసం ◆ పద మించి విలసిల్లు
నొసటి తళ్కుల నీటు ◆ నూరుసేయు
భ్రమరికా హారి నీల ◆ చమర వాలము బోలు
వేణీ భరము చాయ ◆ వేయుసేయు
దర్పణ ద్విజరాజ ◆ ధాళ ప్రభ
ల పస బింబ స్ఫూర్తి ◆ లక్షసేయుఁ

కోక హాటక శైల ◊ కుంభి కుంభా రాతి
కుంచ కుంభ యుగళంబు ◊ కోరికసేయు
జఘన సీమకు విలువ లెం ◊ చంగ వశమె
దీని సౌందర్య మహిమంబు ◊ జెప్పఁ బూనుఁగ
నహహా యెబ్బంగి సాటి సే ◊ యంగవచ్చు
భావజుని కొల్వు జంగము ◊ భామచెల్వ

సీ. హరి నీలముల కప్పు ◊ లణగించు నునుగొప్ప
విడఁ బువ్వుదండ తా ◊ వీడఁ బాఱ
కోటి చందురు డాలు ◊ గోట మీటగ జాలు
మొగముఁ గుంకుమ చుక్క ◊ సొగసు గుల్క
అల జక్కముగ జిక్కు ◊ లణగ ద్రొక్కగ సిక్కు
పాలిండ్లపై నాచు ◊ పైటఁ జార
ఇసుక తిన్నెల మెట్టు ◊ పసిడి చెంపల గొట్టు
బిరుదుపై నూలు ◊ బెళుకు దేర
చిగురు కెమ్మోవి పగడంబు ◊ జగియు మెఱయ
మాటలాడంగఁ గద్దోయి ◊ తేటలమరఁ
జెమట లూరంగ సింహాద్రి ◊ జేరవచ్చె
భోగ గుణధామ యాంధ్రని ◊ యోగి భామ.

సీ. ఒక చెంప కోరగా ◊ నొనగూర్చి దిద్దిన
తురుమున నుండి క్రొ ◊ వ్విరులు రాల
రాతిరి నిదురఁ గూ ◊ రమి జేసి ముడివడు
బడలిక నడుగులు ◊ తడబడంగ
వింత వారలఁ జూచి ◊ వెసనవ్వు నెడఁ గప్పు
గల దంతముల కాంతి ◊ వెలికిఁ బాఱ

ఒడి మడి నడుమట • చెలరేగి గుబ్బలు
పైఁ దాకి సొగసుగ్గులో • పైఁట జాఱ
చెమటచే తిరు నామంబు • చెమ్మగిల్ల
హాళిదాచేత పిడికటాబు • గీలుగొల్పి
గంగ పురి రాజవీధి గా • నంగ నయ్యె
నాడు మది గోర్కులూరఁ బై • ష్ణవ వధూటి.

సీ. తళుకు తళుకను కాంతి • బెళుకు కెంపుల ముంగ
రందమ్ము కెమ్మోవి • యందుఁ గులుక
దగ దగ ధగలచేఁ • దనరారు బంగారు
గొలుసు లింగపు గాయ • కొమరు మిగుల
నిగ నిగ న్నిగలచే • నెగడు చెల్వపు గుబ్బ
దోయియుండొంటితో • రాయిడింప
రాజహంస విలాస • రాజితంబగు యాన
ముంచు మెట్టెలు రెండు • సందడింప
సగస దృక్కుల నిటులను • గరఁగఁజూచి
పొందికై నట్టిమోమున • భూతి రేఖ
రాజకళలొప్ప నడ్డంకి • రాజవీధి
బాలిచె నొకకొమ్మ గాజుల • ముద్దుగుమ్మ

శా. రావాడంగల గుబ్బచన్నుఁగవతో • రాకేందుబింబంబుపై
దూపేయంగల ముద్దు నెమ్మొగముతో • దోరంపుమై ఛాయతో
జూపున్ ముద్దులబాల సంఘములతో • సొంపారు లేనవ్వుతో
వేపారాం గనవచ్చెఁ గాసె బిగితో • వేణీభర చ్ఛాయతోన్.

క. రంభా స్తంభము లూరువు
లంభోరుహా విభము లక్ష • లతను శరంబుల్
జంభా సురారి మదజగ
కుంభములీ నంబివారి కోడలి • కుచముల్.

క. అద్రిర కులుకులు బెళుకులు
నిద్దపు మెఱుంగుఁ దొడల ♦ నీటులు గంపు
దిద్దుకొని యేల వచ్చెను
ముద్దియ యీనంబి పదుచు ♦ ముచ్చట నేరన్.

ఉ. వన్నెల గాగరా జిలుఁగు ♦ వట్రువ పచ్చిళులందు నానమూ
ల్పన్నవు వారి భంగములఁ ♦ సింబున వీచెమూ చాల కార్శ్యము
న్గన్న తెరంగు దోఁప కర కంజములన్ ♦ ముసుగుం బిగించి ప్ర
చ్ఛన్న ముఖాబ్జయై నడచె ♦ నందున బొంటిపిఛావ గోమునన్

చ. విలుకర భిండివాదిపరి ♦ వేదనకోటి విరీగజన్మ సా
త్తటనము వ్రాలిపోవఁగని ♦ తద్దయుఁ బోసఁగ నాభిగాంచయు
చ్చట పటుదీర్ఘ దండహతి ♦ చాల విరోధమటంచు దెల్పినన్
దటుకున బోక నిచ్చినవి ♦ ధంబున నుండె కుచంబు లింతికిన్.

ఉ. మానుష దాన మాన బల ♦ మానిత ధర్మ గిమా మనోజ్ఞరీ
ఖానుత భూతివిత్తముల ♦ గాటయా వేముని బోల్తు వానవిన్
వాని విరోధి వాని విభు ♦ వాని విపక్షుని వాని యగ్రజున్
వాని మఱంది వాని నుత ♦ వానియమిత్రుని వానియగ్రజున్.

సీ. కపట కంఠీరవా ♦ కార నారాయణ
క్ష్వేళా నినాదంబు ♦ గేలిసేయు
కల్పాంత దుర్దాంత ♦ కాలభైరవభేరి
డమరు కోన్మాదం బ ♦ డంగ జేయు
ప్రళయకాలాభీల ♦ పటుఘోర నిర్ఘాత
పటుపుటారావంబు ♦ జటిలపరచు
కుహనా మహాకాల ♦ కోలాహలోత్తాల
పాతాళ నినదంబు ♦ భంగపరచు

నిండు సుఖాసీన దిక్పురంధ్రు ♦ గు దెలిపియు
జంపగిత్రీప్రసూనము సిగకొ ♦ దండదఫేరి
జయాగిమ్మా సంగి రాయనే ♦ శ్యా భుజంగ
యాగులు బలభీమ పెదకోమ ♦ టన్న వేమ.

చ. ధరణిని బొమ్మరిండ్లు పసు భావగ ♦ పంక్తులు బొమ్మలంచుదిన్
గుగుగులు, చక్రవాళగిరి ♦ కోట సభంబది సీన కోరని
గరగిగ గొప్పపీటయిన ♦ చంద్రములుమేటి నివాళిపళ్ళెముల్
గుగుగగ పుణ్యుడైన పెద ♦ కోమటి వేమన కీర్తికాంతకున్

చ. గురుకుచ యుగ్మ మానసము ♦ కోమలికంబులు ముద్దుమాటలున్
అగు పులతిప్రసంగములు ♦ నప్పుట మేలు మాటలం
దరత కళా నిధానమును ♦ తాడన పీడన బూతుమాటలం
బరువడి నొంద నేర్పె ప్రియు ♦ భామలుగల్గు నెయ్యాంధ్రభామకున్

క. బంగారు వంటి మేనును
శృంగారము లొల్కు పల్కు ♦ చిక్కని చన్నుల్
బంగారపు నెఱ చీరయు
చెంగటి చూపులు నియోగి ♦ చేడియకొప్పున్.

క. అగసాలిది కాబోలును
సొగసైన మిఠారి యొయార ♦ చూపుల తోడన్
జగమెల్లను వల ♦ పించుచు
మగటిమితో వచ్చెపురము ♦ మార్గము వెంటన్.

ఉ. అంగడి వీధి పల్లవుల ♦ కాసగమామిడి పండులమ్ముచున్
జంగము వారి చిన్నది పి ♦ సాళి తనంబునఁ జూచెబో నిశా
తాంగజ బాణ కైరవ సి ♦ తాంబుజ మత్తచకోరబాల సా
రంగ తటిన్నికాయముల ♦ రంతులు చేసెడు వాలు చూపులన్

ఉ. కుమ్మరవాని బాలిక ◊ చకోర విలోచన ముస్తుగున్న యా
వమ్ముదరిన్ రసామలిన ◊ వస్త్రము చెంగులు జారగిట్టి గ్రాఁ
గమ్మని స్రొంతతోఁ గరన ◊ ఖంబును భాండములంగజాస్త్ర పా
తమ్మునఁ బోవుదీ సెవిట ◊ తెంపిమ గుండియలారగి విస్పగన్ !

చ. పసగల ముద్దుమోవి బిగి ◊ సల్లుప గుబ్బలు మందహాసముల్
నొసల విభూతి రేఖయుఁ బు ◊ ముంగవ త్రాని మిటారిచూపులన్
రసికులు మేలు మేలు భళి ◊ రాయని మెచ్చగ రాచ పేటలో
బసిడి సకాల వంటియొక ◊ బల్జవఘూటని గంటె వేసుకన్.

ఉ. పువ్వులు కొప్పునం దురిమి ◊ ముందుగఁ గొనసిగూడు చుండగా
జెప్పనఁ బంగ సాచియొక ◊ చేతను యేకలి బూసియుఁ యొయ్యనన్
నవ్వముఖంబు తోడ దన ◊ నందను బిడుచు నాఘుజూచుచున్
నువ్వియ నువ్వియంచు నొక ◊ సుందరి బియ్యము దంచెముంగిటన్

ఉ. దోసెడు కొంపలో పసుల ◊ త్రొక్కిడినుంచము దూడ రేణముల్
బాసిన వంటకంబు పళి ◊ బాలుర శౌచము విస్తరాకులున్
మాసిన గుడ్డలున్ దలకు ◊ మాసిన ముండలు వంటనుండలున్
రాసిడు కట్టెలన్ జలప ◊ రాదు పురోహితు లింటికృత్యమున్

శా. దాయూడుల్ వలె గుబ్బచన్నులారయన్ ◊ ధావళ్య నేత్రాంబుజ
చ్ఛాయల్ తాండవమాడ గేరిపురుష ◊ స్వాంతంబున మన్మనుం
డే యంజంగమ వారి చంద్రముగిలి ◊ శ్వేశాగ్ర నావేళలన్
వాయించెన్ గిరిగిండ్లు బాహుకుశల ◊ వ్యాపార పారీణతన్.

ఉ గుబ్బల గుమ్మలే జిగురు ◊ గొమ్మ సువర్ణపు గీలుబొమ్మ బల్
గబ్బిమిటారి చూపులది ◊ కాపుది దానికి నేల యొక్కనిన్
బెబ్బులి వంటగట్టితివి పెద్దవు ◊ నిన్ననరాము గాని దా
నబ్బ పయోజిగర్భ!! మగ ◊ దానికి నింత విలాస మేలరా !

సీ. శాటకం యుగధ గ ◆ ద్ధగిత కాంతిచ్ఛటల్
చెక్కుటద్దములపైఁ ◆ జీరువార
నిటలేందు హారి నీల ◆ కుటిల కుంతలములు
చన్నాజ మోమునఁ ◆ బిందులాడ
బంధుర మౌక్తిక ◆ ప్రకట హారావళుల్
గుబ్బచన్నుల మీాద ◆ గునిసియాడ
కరకంకణ క్వణ ◆ నిక్వణంబులు
పలుమారు రాళ్ళపై ◆ బరిఢవిల్లు
ఓరచూపుల విటచిత్త ◆ మూగులాడ
బాహు కుశలతఁ జెక్కని ◆ మోహనాంగి
పాటఁ బాడుచు గూర్చుండి ◆ రోటిమీాదఁ
బిండి దుబ్బంగఁ గన్నుల ◆ పండువయ్యె.

ఉ. వాసన గల్గు మేనువిడు ◆ వాలుకనుంగవ గబ్బిగుబ్బలన్
కేసరి మధ్యమున్నతను ◆ కేళికి నింపగు బాహుమూల ది
వ్యాసము గల్గినట్టి యొల ◆ నాగను భోగము దానిఁజేయ కా
దా సరిదాని జేసిన వి ◆ ధాతను నేమన వచ్చు నీశ్వరా.

చ. తొలకరి మించు పీవగతి ◆ తోప మకాణముమీాద నున్న యా
ర్యావికుల వెన్నితో తముల ◆ పాకుల బేరములాడబోయి నే
వలచుట కేమి శంకరుని ◆ వంటిమహాత్ముడు లింగరూపియై
కులుకుమిటారి గబ్బి చ ◆ ను గుబ్బలసందున నాట్యమాడగన్.

ఉ. బంగరు లింగకాయ చను ◆ బంతులమధ్య నటించుచుండ దా
జెంగులుజార మేల్వలువయిన ◆ చీరయు పీడముదిప్పితంబులు లు
ప్పొంగగ వామ హస్తమున ◆ బొల్పగు నీ వినిబట్టి వేడ్కతో
చెంగున గోడ దాటెనగ ◆ సాలి శిరోమణి జూచితె సఖా

చ. విడిబడి నట్టి వేణియునై ♦ బిరుసన వ్రాలిన యంతలోన దా
వడిసెల సుతబట్టు కొని ♦ వట్రువ గుబ్బల పైటజారగా
నడుము వణకంగా బిరుదు ♦ నాట్యంబు సేయగ నీవిడగా
దోడ దోడ మించె నెక్కొనొక ♦ దొడ్డ మిటారిచె రెడ్డిబిడ్డహో

క. చెవు లవి నీలపు రాలా
యువిదరో నిను రతుల దనుప ♦ నోకని తేరాలా
యివి రుద్రాక్ష సరాలా
జవ రాలా మహాత్ము రాల ♦ జంగము రాలా.

ఆ. ఊరు వ్యాఘ్ర నగర ♦ మురగంబు కరణంబు
కావు కపివరుండు ♦ కసవు నేడు
గుంపుగా గనిదవు ♦ గురజాల సీమలో
నోగు తెల్లగూడి ♦ రొక్కచోట.

క. సర్వజ్ఞ నామ ధేయము
శర్వునకే రావుసింగ ♦ జనపాలునకే
యుర్విం జెల్లును ♦ దక్కొరు
సర్వజ్ఞంసనుట కుక్క సామజ మనునౌ.

(ఈ పద్యమున నిందాస్తుతులు రెండును గలవు.)

ఉ. తక్కక రావు సింగపసు ♦ ధా వరుడర్థుల కర్థ మిచ్చుచో
దిక్కుల లేని కర్ణునిద ♦ ధీచిని ఖేచర వేల్పు మ్రానుబెం
పెక్కిన కామధేనువు శి ♦ బీంద్రుని నెన్నెదు భట్ట దిట్టవై
కుక్కవో నక్కవో ఫణివో ♦ కోతివో పిల్లివో భూత పిల్లివో

భృంగపంచకము

అన్యాపదేశములగు నీయైదు పద్యములును శ్రీనాథకృతము లని చెప్పుదురు.

ఉ. మాయురె భృంగమా వికచ ♦ మల్లికలన్ విడనాడి తమ్మిలో
నీయెడ బూవుదేనియల ♦ నింపు జనింపగ గ్రోలి సోక్కియున్
బోయెద నన్న భ్రాంతి నిను ♦ బొందదు రాజుదయించె నిప్పుడీ
తోయజ పత్రముల్ వరుస ♦ తో ముకుళించెదలింపకుండుమా.

చ. అళికుల పర్వ పద్మము కు ♦ శాంతర ముందు వసింప నేరమిన్
జలనము సందె దేమి నన ♦ సారస మిత్రుడు రాకయుండినా
తొలగక యందె యుండు మిక ♦ తోయజవైరి తిరంబె రాత్రియా
కలవరమేల తమ్మితుద ♦ గాలక తూరక యూరకుండుమా

మ. అలినీ తత్త్రగమేల నేడు నిదె నీ ♦ యాత్మేశుడా భృంగమున్
జలజాసక్త మరంద పానవశతన్ ♦ సానందుడై యున్న వా
డలికింతేనియు లేక నీ వరుగు మీ ♦ యెప్పారు నిప్పాట నీ
చెలువుండుం బరతెంచు వేకువను రా ♦ జీవంబు చిప్పించినన్

మ. పతి నిద్రించిన వేళ రాదగునయో ♦ పద్మారి యీ కేళికా
యతిన[illegible]ంబు రతిశ్రమన్ విభుడు ని ♦ ద్రాసక్తుడై యుండె నీ
శతపత్రేక్షణ మోము వాంచినది నీ ♦ సామర్థ్యముంజూప బో
కతి వేగంబున నేగు మాతొలగి మా ♦ యాత్మల్ సుఖంబందగన్

చ. అతుల సభాంత రస్థిత బు ♦ ధావళి కెల్ల జోహారు వీర రా
హుతులకు మేల్జోహారు సత ♦ తోజ్జ్వల విక్రమ సార్వభౌమ సం
తతికి జోహారు వైభవ వి ♦ తారపురందరుడైన యట్టి భూ
పతికి జోహారు మానపరి ♦ పాల జోహారు ప్రధాన శేఖరా.

సీ. మకరధ్వజుని... ... ◆ ... ...
... ... ◆ ... ... చిగురుఁబోఁడి
యుభయ కక్ష్యములందు ◆ నురు దీర్ఘ నాగము తో
నెరులు పెంచిన దయా ◆ నీలవేణి
పసుపు వాసన గ్రమ్ము ◆ పైట చెంగము లెస్స
ముసుగు వెట్టిన దయ ◆ ముద్దుగుమ్మ
పూర్ణ చంద్రుని గేలి ◆ పోలుపు సిందూరంపు
బొట్టు పెట్టిన దయా ◆ పొలతి నుదుట
యెమెయి మీరంగ నిత్తడి ◆ సొమ్ములలర
యోరచూపులు శృంగార ◆ మొలుకు చుండ
గల్కి యేతెంచె మరునీ రా ◆ చిల్క యనగ
వలపులకు పేటి యొక యెడ్డె ◆ కులవధూటి.

ఉ. గ్రామము చేత నుండి పరి ◆ కల్పిత ధాన్యము లింట నుండి శ్రీ
రామ కటాక్ష వీక్షణ ప ◆ రంపరచే గడతేరెగాని మా
రామయ మంత్రి భోజన ప ◆ రాక్రమ మేమని చెప్పవచ్చునా
స్వామి యెఱుంగు తత్కళా ◆ చాతురి తాలఫలప్రమాణముల్

ఉ. మా కలిదిండి కామయకు ◆ మారకుఁ డన్నిట దండ్రి పైఖరే
కాక తదన్యుఁ డెట్లగును ◆ గాడిదకున్ దురగంబు పుట్టునే
చేకొని కొంకి నక్కకును ◆ సింగము బుట్టునె మూల కాకికిన్
గోకిల పుట్టునే చిరుత ◆ కుక్కకు మత్తగజంబు పుట్టునే.

ఉ. గొంగడి మేలు పచ్చడము ◆ కుంపటి నల్లల కుక్కిమంచముల్
జెంగట వాము తైలముల ◆ జీర్ణపు మందులు నుల్లిపాయలున్
ముంగిట వంట కట్టియల ◆ మోపులు దోమలు చీరపోతులున్
రంగ వివేకి మసర రాజ్యము ◆ కాపుర మెంత రోతరా.

ఉ. వంగిన సోగకన్నుల నాసము ♦ వంగిన కస్తూరులు ప్రాంకోకలున్
వంగిన మస్తులంబుల జనాలు ♦ శౌకమూలుం బాలు పస్పువంజులుం
దండగు నోగ చూపులును ♦ దేవుల పప్పన యేన బావలున్
అంకుల బ్రహ్మ మనసు ♦ రాజ్యము నెట్టు స్వాంతపనక్కటా

క. నెమలి పురి యనుపుగాముగా
యామునాయెను బసిరెడ్డి ♦ యంతట మున్నే
యను దూత త్రైరి కొప్పులు
క్రమ ముడిగిని దున్న త్రైరి ♦ కరగా తెల్లన్.

చ. గురుతపముల్ క్రియూకస్తులును ♦ క్రొమ్ముహియున్ నిటలాలకంబులున్
మురిసెపుమాటలున్న గవు ♦ ముద్దు మొగంబు మగల్గు కాని యా
నుగతపు నేర్పుమాటలును ♦ సూక్ష్మ విధీషణ భాషణంబులున్
బహువడితో విభుంగవయు ♦ భావము బట్టదు విప్రభామకున్.

ఉ. తల్లియు కొండపల్లి నొక ♦ తామర ఖండికి నీళ కేగగా
తెల్లని చీరకొంగు నెగ ♦ దీసుక నవ్వుచు నీళ్ళు ముంచగా
గొల్లల లింగకాంత చను ♦ గుబ్బల సందున నాట్యమాడగా
జల్లల మాటలాడుసగ ♦ సాధ్వి శిరోమణి నూచితే

క. నిష్పగపు కలికి చూపులు
జబ్బించుక లేని పిరుదు ♦ సన్నని నడుమున్
మబ్బుకురు లుబ్బుకుచములు
బిబ్బిలకుం గానం గలవె ♦ పృథ్వీస్థలిలోన్

క. నడినూక లేని యన్నము
వడబోసిన నెయ్యి బుడమ ♦ పరుగున్ బెరుగున్
గడిమాడ నేయం బెట్టిన
వడగూడెపు నంబి పడుచు ♦ నడిగితినను మీ.

గీ. గిట గిట నగు నెన్నడుములు
పుట పుట నగు చన్నుగవలు ♦ పున్నమ నెలతో
జిటపొట లాడెడు మొగములు
కటి తటముల కొమరు శబర ♦ కాంతల కమరున్.

గీ. వీనులకు విందులై తేనె ♦ సోనలైనయు
ముందు రాగంబునను జగ ♦ న్మోహనముగ
పాడె నొక జాలరి మిటారి ♦ యీసు లేని
కాకలీనాదమున నోడ ♦ గడపు పాట.

గీ. మేతఁ గఱిపిల్ల పోరున ♦ మేకపిల్ల
పారుబోతు తనంబున ♦ పందిపిల్ల
మెల్ల పనులను జెరువంగ ♦ బిల్లిపిల్ల
యందమున గోతిపిల్ల యీ ♦ యరవపిల్ల

ఉ. వీసపు ముక్కు నత్తుయర ♦ వీసపు మంగళసూత్ర మిమ్మినగా
గాసును రాని కమ్మలర ♦ కాసును గానిపి పచ్చ పూసలన్
మాసిన చీరగట్టి యవమాన ♦ మొసంగగ నేను రాఁగ నా
కాసల నాటి వారి కన ♦ కాంగిని జూచితి నీళ్ళ రేపునన్

ఉ. గండము తప్పె నాంధ్రకవి ♦ గానికి నిన్నటి రేయి పుష్పకో
దండుని గారవింపక ♦ తద్దయు సిల్పితి గానే యయ్యయో
బండరు వారి పాపికిసి ♦ బైటిపసారమె యట్టె మె మయిన్
బుండయి యెల్లవంక జెడి ♦ పోవుదుగాయటు వోయియుండినన్.

సీ. పర రాజ్య పరదుర్గ ♦ పరవైభవ శ్రీల
గొన కొని విడనాడు ♦ కొండవీడు
పరిపంథి రాజన్య ♦ బలముల హరియింప
గుఱుతైన యురిత్రాడు ♦ కొండవీడు

ముగురు రాజులకును ♦ మున్హాళు బుట్టించు
కోమటు మించిన కోడు ♦ కొండవీడు
చిటుల విక్రమకళా ♦ సాహసం బొనరించు
కుటిల లాఘ్మ్రలకు గాదు ♦ కొండవీడు
జవనఘోటక సామంత ♦ నరసవీర
భట నటానేక హాటక ♦ ప్రకట గంధ
సింధు రార్భట మోహాన ♦ శ్రీల దనరు
కూర్మి నమరావతికి నీడు ♦ కొండవీడు.

సీ. కూడు తలఁప జోళ్ళు ♦ కూరకారామళ్ళు
చెవులంత వ్రేలాళ్ళు ♦ చేలుమళ్ళు
దుత్తైడనాగళ్ళు ♦ దున్నపోతుల యేళ్ళు
కలవు మాపటివేళ ♦ గంజినీళ్ళు
మాట మాటకు మళ్ళు ♦ మఱదొంగ దేవళ్ళు
చేదైన పచ్చళ్ళు ♦ చెరకునీళ్ళు
వంట పిడక్రాలదాళ్ళు ♦ వాడనూతుల నీళ్ళు
విన విరుద్ధపుబేళ్ళు ♦ వెడద నోళ్లు
దళమయినట్టి కంబళ్ళు ♦ తలలు బోళ్లు
పయిడికిని జూడఁ బియిడాత్తు ♦ ప్రత్తివిళ్లు
చలముకొని వెదకినను లేవు ♦ చల్లనీళ్లు
చూడ వలసెను ద్రావిళ్ళ ♦ కీడుమేళ్లు.

సీ. పంపా విరూపాక్ష ♦ బహు జటా జూటికా
రగ్వధ ప్రసవ షో ♦ రభ్యములకు
తుంగ భద్రాసము ♦ త్తుంగ వీచీఘటా
గంభీరఘుమ ఘుమా ♦ రంభములకు

కళసాపెర ప్రాంత ◊ కదళీవనాంతర
ద్రాక్షాలతా ఫల ◊ స్తబకములకు
కర్ణాటకామినీ ◊ కర్ణహాటకరత్న
తాటంక యుగధాళ ◊ ధళ్యమునకు
నిర్నిబంధనిబంధమై ◊ నెనయు కవిత
తెలుగునను సంస్కృతంబున ◊ బలుక నేర్తు
ప్రౌఢ దేవేంద్రరాయ భూ ◊ పాల వరుని
సముఖంబున దయజూడు ◊ మమ్ము సుకవి

చ. తరువున గాండివం బిడడె ◊ ధర్మజు నానఁ గిరీటి యేము వా
క్సరసిజనేత్ర యానతి వి ◊ చారము డొవ్వను గర్వహీనతన్
మరలి తెలుంగు భూమికను ◊ మానతతి గొనిపోవువాడ నై
బిరుదులు వారివాఁగుకడ ◊ బెట్టితి సత్కవిసార్వభౌముడన్.

సీ. కమనీయకర పల్ల ◊ వము మేను గదియంగ
నొయ్యన జూచిన ◊ నులికి పడును
ఆలింగమునకు ◊ నక్కునఁ జేర్చిన
జేదోయి యురమ్ముపైఁ ◊ జేర్చుకొనును
చుంబనమ్ము కోష్ఠ ◊ బింబంబు గమకింప
వదన మెయ్యు నొకింత ◊ వంచుకొనును
గిలిగింత సేతకు ◊ గినుకయు సిగ్గును
మెలవంగఁ గన్నులు ◊ మోడ్చుకొనును
అట్టి బాల రతిక్రీడ ◊ ననువు పరుప
నేర్పు గల్గునె పరులకు ◊ నీకగాక
రాజ పరమేశ రాజాధి ◊ రాజ విభవ
లక్షణోపేంద్ర ప్రౌఢ రా ◊ యక్షితీంద్ర.

చ. [illegible] గూడ వేసఁ బెసి ♦ [illegible]
[illegible] మునికంపు చెడ ♦ [illegible]
[illegible] నిరంతరంబు [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]

[illegible] గంభీర వచోధరంబులు గుణా ♦ భావ ప్రసిద్ధాస్పదము
[illegible] బిందాస్యసుగంధగంధ పటు వే ♦ ద్యావ్యాప్తి [illegible]
[illegible] తంత్రాణ వివేకసంపదయు మా ♦ ధుర్యాది గాంభీర్య[illegible]
దరుణి రత్నము శూద్రభామ గుణము ♦ లభ్యంబె [illegible]

సీ. పను గేయుచోఁ జూచు ♦ గుడిమొదముల యుంచు
సంచరించెడి విట ♦ సముదయము బల
భోగులు కట్టుచో ♦ బొరుగండ్ల చిన్న ప్రా
యపు టెంతులకు నుపా ♦ యములు దెల్పు
గండెలు చుట్టుచోఁ ♦ గన్నొబము సైగతో
సొగసు కాండ్రకు టెంకి ♦ చోటు జూపు
అచ్చులే యతుకువో ♦ హాస్యరసంబునఁ
జెలికత్తెలను మూకు ♦ పలుకరించు
[illegible]వలీనల సతులతో ♦ హాస్యమాడు
సూటు బిగియించుచోఁ బతి ♦ మోనగించు
గుంచె లడిపట్టి యూప్పుచు ♦ గొమరు మిగులు
పద్మసాలిది వగఁదేజి ♦ బలుమిటారి.

పల్నాటి వీర చరిత్రము

భట్టుమూర్తి జెప్పిన రాజనీతి

పగవృద్ధి బొందించు బ్రష్టులె కాని
యడగించు నేర్పరు లవనిలో లేరు
నరసింగ భూమీశు నమ్మిక మీరు
తమ్ముడా మలిదేవ ధరణీశు కడకు
బంపుడి యేకమై పగలను నణచి
పలునాడు మొదలైన బహు భూములెల్ల
నెదురెవ్వరును లేక యేలుడి సుఖత
శృంగార యుతు నరసింగ భూమీశు
బంపించు మలిదేవపతి గలయంగ
బోరుమంచిది గాదు భూమి నెక్కడను
బాడౌను దేశంబు పగమించె నేని
ప్రజలెల్ల నశియించి పారి పోవుదురు
బండారమునకును బైకంబు లేదు
రాణువ యందుచే రహిచెడి యుండు
జేజీత గాండ్రెల్ల జెలగి కోపించి
యీగల జీతంబు లిమ్మందు రపుడు
పతి బంటు మేరలు పరిహార మౌను
బంపిన పనిసేయ బాలు మాలుదురు
తెలిసిన శాత్రవుల్ ధీరత తోడ
భూమిని గొనుటకు బుద్ధిపెట్టుదురు
పగవారి వార్తలు పరికింపలేరు

పల్నాటి వీర చరిత్రము

పెనగొని సమరాన మిగాని పోరాడ
...చెడు వారికి..................

... ...

ఏలికలు మిము జేరి పగజావ నిక
దప్పాడు సుంటినని చెనటి వాక్యములు
ప్రతికమ్మణము చేడు నద్భావి తోడ
బేడునను బలంబును జెడును భాగ్యంబు
చెడును యశంబును జెడును శౌర్యంబు
చెడును రాజ్యంబులు చెడ్డపిమ్మటను
దేశంబు పరనృపాధీనమౌ నమ్మా
స్వాతంత్ర్యంబు విధ్వప్తై బడగలదు
పర తంత్ర జనముల పాలి కష్టములు
చెప్పంగ నలవియే శివునకు నైన
పంజరంబున నున్న పక్షులరీతి

... ...
... ...

— నలగామ రాజు సభ —

వింతగా గాయకుల్ వీణల బూని
తంత్రులు బిగియించి తగసుతి బెట్టి
సరిగ మేళములైన స్వర సప్తకంబు
నారోహణా వరోహణ భేదములను
బహు రాగ సంప్రాప్తి పట్టుగాఁ జేర్చి
సంచారి సంస్థాయి సరస భావములు
మృదుతర శబ్దార్థ మిళిత మొనట్టి
ఘనతరాలంకార గతి పరంపరలు

మూర్ఛనల్ మొదలైన ముఖ్యప్రయోగములు
జంత్ర గాత్రంబులు జంటగావించి
వెలుఁగ నొందిన చెట్లు చిగిరించుచున్నట్లు
పాడిరి తమ తమ ప్రౌఢిమ మీఱి
బాల శాసను కొల్వు పగిది నున్నట్టి
వేళ నేతెంచిరి విద్యాధి కతను
నాట్యమేళము వారు నవవిలాసముల
వచ్చి నగ్రుత మ్రొక్కి ప్రక్కగా నిల్వ
ఘన వైభవంబున గామ భూవిభుఁడు
నవ్వుచు సెలవిచ్చె నాట్యంబు సేయ
వరమృదంగము లెస్స వాయించు మేటి
కుడి భాగమందునఁ గుదురుగా నిలిచె
దాళ మావజ్ఞులు దావటి దిశను
నిలిచి రుత్సాహంబు నేరుపు మీఱ
ముఖవీణె వాయించు ముఖ్య గాయకుఁడు
రాగ మాలాపించు రమణు లిద్దరును
నిందు వేడుకతోడ నిలిచిరి వెనుక
కంజ లోచనయును ఘనమైనపాత్ర
మదను పట్టపు దంతి మంజుల వాణి
భరత శాస్త్రోచిత బహు రాగములను
గరిమ నేర్చిన కంతు బాణంబు
వచ్చియు సభవారు వర్ణించి చూడ

పల్నాటి వీరచరిత్రము.

నిలిచి నాట్యమునకు నేర్పరియైన
వేత్రపాణికిఁ దగ వినయంబు జూపి

యశోదా సంగిన గజ్జె లతిభక్తితోడ
పాదములం గట్టి పంచ ఖడ్గముల
కాసె గట్టిగ గట్టి కడుజవం బడర
మద్దెల తాళాల మధ్య నిల్చుండి
ఘోర చూపున రాజు నొయ్యన జూచె
సమపాద యుతమైన స్థానకస్థితిని

... ...

బాలచంద్రుండు తల్లికి సమాధానము జెప్పుట

దుష్టభావుడ గాను ధూర్తుడగాను
వెలదుల నెల్లను వినతి చేయుదును
దయసేయుదుగు నా తనయుని మాడ్కి
తడవాయెనే వచ్చి తల్లితో నిటకు
బుత్రుని మాటలు బుద్ధిలో నుంచి
నా కాంక్ష దీర్చి నన్నంప వమ్మ
బాలచంద్రుండిట్లు పలికిన వేళ
సైతమ్మ నవ్వుచు నపుడు నేర్పరులు

కోమటి యన్నమ్మ బాలచంద్రుని దిట్టుట

బాలు నినుగాని బలు కోపమునను
గన్ను లెఱ్ఱగజేసి కాంతయిట్లనియె
ఓరి దురాత్ముడ యోరి దుర్మార్గ
క్రిందు మీదెఱుగక కెరలుచున్నావు
గర్వ మేటికి నీకు గాంతల యెడను
గలిగిన దినవలె గట్టంగ వలయు
నెఱుక మాలిన చేష్ట లేల చేసితివి

మురియంగ నేల నీ పొంగెల్ల నణగ
ముదిరె మదంబు నీ మురిపెంబు క్రుంగ:
దగమెల్ల భూపతి ధనమెల్ల నీదు
సదనంబు జేరిన సత్తువ నుండి
తుళ్ళుచు నున్నావు దుష్టమానసుండ
సమరంబులో నిన్ను శత్రులు గుమ్మ్ర
నడచెడు పదముల నారసా లేయ
జూచెడి కనులకు సూదులు గ్రుచ్చ

... ...

సంపూర్ణము.

